

Projekt

„Pomoćnici kao potpora inkluzivnom obrazovanju“

Brošura o radu pomoćnika u nastavi

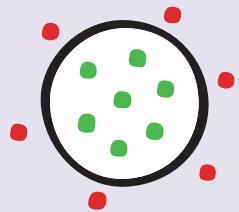

Ulaganje u budućnost
Projekt je sufinancirala Evropska unija
iz Evropskog socijalnog fonda

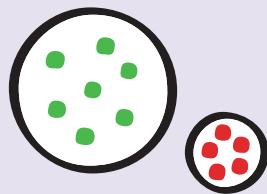

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

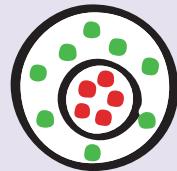
ISKLJUČENJE

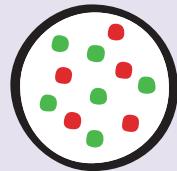
SEPARACIJA

INTEGRACIJA

INKLUZIJA

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. URED PRAVOBRAHITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM PRAVA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	8
3. OSOBNI POMAGAČ KAO OBLIK PRILAGODBE NA ISPITIMA DRŽAVNE MATURE	11
4. POMOĆNICI U NASTAVI PODRŠKA ŠKOLOVANJU UČENIKA S MOTORIČKIM TEŠKOĆAMA	13
5. UČENICI S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA	20
6. KAKO PODUČAVATI SLIJEPE I SLABOVIDNE UČENIKE	33
7. PSIHOLOŠKE OSOBINE DJECE S OŠTEĆENJEM VIDA	36
8. KARAKTERISTIKE UČENIKA S POREMEĆAJIMA IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA	39
9. PODRŠKA UČENICIMA S ADHD-om.....	63
10. OSNOVNA NAČELA OBRAZOVANJA UČENIKA S TEŠKOĆAMA S NAGLASKOM NA OŠTEĆENJE SLUHA I/LI GOVORA.....	65

Izdavač

Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport

Projektни тим

- **Lidija Pongrac Vincelj**, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport – Voditelj projekta
- **Zrinko Rebrina**, Ured za programe i projekte Europske unije – Koordinator projekta,
- **Mirjana Berislavić**, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport - Član projektnog tima,
- **Vanda Bazmenjak**, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport – Član projektnog tima,
- **Ivana Cvetek**, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport – Član projektnog tima,
- **Andreja Petrović**, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport – Član projektnog tima,
- **Krešimir Ivančević**, Ured za programe i projekte Europske unije – Član projektnog tima

Tiskak i grafička priprema

Tiskara Zelina d.d. Sveti Ivan Zelina

Naklada

500

UVOD

Osnovno polazište kako europskih tako i nacionalnih i regionalnih dokumenata je unapređivanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom te unapređivanje i poštivanje njihova dostojanstva, odnosno ukidanje svake diskriminacije i ograničavanja ili isključivanja na temelju invaliditeta, čija je posljedica narušavanje integriteta osobe. Invaliditet/teškoća u razvoju ne smije biti razlog uskraćivanju ili narušavanju ljudskih prava i temeljnih sloboda na kulturnom, političkom, gospodarskom i svakom drugom području pa tako i na području obrazovanja.

Naime, dok se još u prvoj polovici prošlog stoljeća osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama smatralo bolesnima, nesposobnima te odvajalo u posebne ustanove, danas se vjeruje i djeluje u cilju njihove integracije i inkluzije u društvo u cilju njihova samopoštovanja, osjećaja vrijednosti, ali i njihova posebnog doprinosa društvu kao i svakog drugog čovjeka. Naime, nizom istraživanja i praktičnih iskustava spoznalo se da osobe s invaliditetom i učenici s teškoćama u razvoju u redovnoj školskoj sredini više napreduju kako u spektru svojih teškoća tako i razvijajući niz vještina koje ih sposobljavaju za samostalni život. Shvatilo se da i osobe s invaliditetom ne opisuje samo njihova teškoća/invaliditet, već da imaju i niz sposobnosti, vrijednosti koje mogu doprinijeti društvu u cjelini. Naglasak je na sposobnostima osobe koja će, nakon što društvo ukloni postojeće prepreke, ostvariti svoj potpuni razvoj.

Posebna skrb o osobama s invaliditetom počinje već u najranijoj dobi, u njihovom osposobljavanju za sudjelovanje i uključivanje u društvo kroz pravo na jednako kvalitetno obrazovanje u skladu sa sposobnostima koje ima i svaka druga osoba bez invaliditeta. Drugim riječima, kao i svakom drugom djetetu/učeniku pruža im se mogućnost školovanja u njihovoj primarnoj sredini, u programima koji razvijaju njihove sposobnosti, stječu vještine i znanja potrebna za zapošljavanje, društvenu uključenost te time i doprinos društvu i potpuno uključivanje u život zajednice kojoj pripadaju.

Međutim, kako bi im se stvarno pružile jednakе mogućnosti, odnosno kvalitetno obrazovanje potrebni su određeni preduvjeti, a jedan od tih preduvjeta je svakako i uključivanje osoba-pomoćnika u nastavi koje im pomaže u svladavanju barijera redovne školske sredine. Cilj potpore pomoćnika u nastavi učeniku je izjednačavanje mogućnosti učenika u svrhu osiguravanja njemu primjerenoj odgoja i obrazovanja s tendencijom osamostaljivanja učenika u školskoj sredini, odnosno uspostava jednakog kvalitetnih uvjeta obrazovanja svim kategorijama korisnika. Jednako tako, uključivanjem pomoćnika u nastavi omogućava se djeci s teškoćama, kao i svakom drugom djetetu, školovanje u svojoj primarnoj najbližoj sredini ne odvajajući ih od obitelji, najsigurnijeg oslonca.

Pomoćnik u nastavi je osoba koja pruža neposrednu pomoć učeniku ili skupini učenika tijekom odgojno-obrazovnog procesa u zadacima koji zahtijevaju komunikacijsku, socijalnu, senzornu i motoričku aktivnost učenika, pomoći u kretanju, pri uzimanju hrane i pića, u obavljanju higijenskih potreba, pomoći u socijalnoj uključenosti, u svakidašnjim školskim aktivnostima, a sve prema izrađenom programu rada prema potrebama svakog pojedinog učenika. Iako se uključivanjem pomoćnika u nastavi posredno pospješuje obrazovno postignuće učenika s teškoćama, uloga pomoćnika u nastavi nije vezana uz svladavanje nastavnog plana i programa, nego uklanjanje barijera koje nastaju međudjelovanjem teškoće i uvjeta okoline.

Pri uključivanju pomoćnika u nastavi škole su dužne voditi brigu i o osamostaljivanju učenika, odnosno pomoći da se učenici s teškoćama u razvoju nauče živjeti što samostalnije sa svojom teškoćom i da se ne razvija ovisnost o drugoj osobi. Stoga se, kada je to moguće, uključuje jedan pomoćnik u nastavi na dvoje ili više učenika jer je cilj pružiti učenicima samo onu potporu koja im je potrebna. Pomoćnici u nastavi nisu zamjena za druge oblike pomoći (rehabilitacijske postupke, dopunsku nastavu i sl.), ne izrađuju primjereni program odgoja i obrazovanja niti nastavni materijal i ne obavljaju poslove drugih djelatnika škole.

Prepoznавши potrebu i opravdanost uključivanja pomoćnika, Grad Zagreb je započeo sustavno financiranje pomoćnika u nastavi u siječnju 2007.

Provedena istraživanja i praktična iskustava ukazuju da potpora pomoćnika u nastavi utječe na poboljšanje u postizanju odgojno-obrazovnog uspjeha, uspješniju socijalizaciju i emocionalno funkcioniranje, napredak u razvoju vještina i sposobnosti učenika s teškoćama, ali istodobno, osiguravaju kvalitetu nastavnog procesa i veći stupanj senzibilizacije drugih učenika. Na taj način pruža im se mogućnost jednakopravnog sudjelovanja u društvu, samostalnog rada u skladu sa sposobnostima pa neće predstavljati finansijski i socijalni teret društvu odnosno postizanje svih ciljeva koje reguliraju europski, nacionalni i regionalni dokumenti kako smo već naglasili. S obzirom na pozitivne pokazatelje uključivanja učenika s teškoćama u redovni sustav uz potporu pomoćnika, sve više učenika s teškoćama se upisuje u redovne škole te se svake godine broj pomoćnika povećava.

Stoga se Grad Zagreb 2014. godine u cilju povećanja broja integriranih i uključenih učenika s teškoćama u redoviti proces obrazovanja uz potporu pomoćnika, u partnerstvu s Agencijom za odgoj i obrazovanje, Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, Područnim uredom Zagreb te sa 16 škola prijavio s Projektom "Pomoćnici kao potpora inkluzivnom obrazovanju" na Poziv za dostavu projektnih prijedloga za dodjelu bespovratnih sredstava Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta pod nazivom „Osiguravanje pomoćnika učenicima s teškoćama u osnovnoškolskim i srednjoškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama“ u okviru Europskog socijalnog fonda Operativnog programa „Razvoj ljudskih potencijala“ 2007-2013. U okviru navedenog projekta iz sredstava Eurospkog socijalnog fonda financirano je 76 pomoćnika za 95 učenika tijekom školske godine 2014./2015. u 16 partnerskih škola.

Jedan od ciljeva Projekta bila je izrada brošure - edukativnog materijala za pomoćnike u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje. Izradom brošure - edukativnog materijala premostile bi se teškoće česte promjene pomoćnika i potrebe kvalitetnog uvođenja u rad koji je do sada bio prepušten samim djelatnicima škola. Navedeni edukativni materijal bit će iskorišten za izradu Priručnika za rad pomoćnika u nastavi koji se planira nakon provedbe projekta i koji će biti financiran od strane Grada Zagreba kao jedna od aktivnosti održivosti projekta.

URED PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM PRAVA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom osnovan je 2008. godine temeljem Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom s ciljem da štiti i promiče prava osoba s invaliditetom u skladu s Ustavom i međunarodnim dokumentima, prati primjenu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i usklađenost hrvatskog zakonodevstva i prakse s načelima Konvencije. Koncepcija o pravima osoba s invaliditetom je dio pravnog sustava Republike Hrvatske i po snazi iznad zakona, a ispod Ustava. Pravobraniteljica u postupanju upozorava javnost i državna tijela na pojave kršenja prava osoba s invaliditetom, predlaže nadležnim ministarstvima i jedinicama lokalne i regionalne samouprave poduzimanje mjera za izgradnju cjelovitog sustava zaštite osoba s invaliditetom, inicira izmjene, dopune i izradu zakonskih i podzakonskih akata kojima se uređuju prava osoba s invaliditetom. Pravobraniteljica godišnje podnosi izvješća Saboru o stanju ljudskih prava i predlaže mjere za unapređenje položaja djece s teškoćama i osoba s invaliditetom.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom je najvažniji međunarodni dokument kojim se štite ljudska prava osoba s invaliditetom koji obuhvaća sva područja života, a kroz 50. članaka propisuje obvezu države na otklanjanje prepreka u svim područjima društvenog života kako bi osigurala osobama s invaliditetom jednakost i nediskriminaciju u ostvarivanju temeljnih ljudskih prava i poštivanje urođenog dostojanstva. Konvencija je donijela značajan zaokret u poimanju invaliditeta priznavši da je za nastanak invaliditeta odgovorno odruštvo, odnosno okolina koja uslijed različitih prepreka od oštećenja stvara invaliditet. Odnosno, invaliditet je rezultat međudjelovanja oštećenja i prepreka u okolini, a budući da je društvo odgovorno za nastanak invaliditeta, na društvu leži odgovornost uklanjati one prepreke koje od oštećenja stvaraju invaliditet.

Možemo reći da je invaliditet u stvari neuspjeh društva da na prikladan način odgovori na potrebe svojih članova s određenim oštećenjem, bilo da je ono tjelesno, senzoričko, mentalno ili intelektualno.

Kad se govori o obrazovanju, KUN nalaže državi potpisnici osigurati sveobuhvatno besplatno obrazovanje na svim razinama usmjereno na:

- puni razvoj ljudskog potencijala, osjećaja vlastite vrijednosti i dostojanstva, osnaživanje i poštivanje ljudskih prava,
- razvoj osobnosti osoba s invaliditetom, njihovih talenata, kreativnosti te mentalnih i tjelesnih sposobnosti u njihovom punom potencijalu pri čemu je potrebno osigurati trajni profesionalni razvoj i edukaciju odgojno obrazovnih djelatnika za stjecanje kompetencija za rad s učenicima s teškoćama.

Premda se integracija djece s teškoćama spominje u zakonodavstvu Republike Hrvatske već osamdesetih godina prošlog stoljeća, nikada kao do sada nisu definirani konkretni instrumenti za njezino stvarno provođenje.

Na UNESCOVoj Svjetskoj konferenciji o posebnim obrazovnim potrebama održanoj 1994. u Salamanki usvojena je **IZJAVA I OKVIR ZA AKCIJU** kojima se promiče pravo svakog djeteta da bez obzira na njegovoo fizičko, intelektualno, emocionalno, socijalno jezično ili drugo stanje bude uključeno u obrazovni sustav, odnosno u redovne škole i razrede.

Najvažnije točke **Izjave** su:

1. svako dijete ima temeljno pravo na obrazovanje i mora mu se pružiti prilika da postigne i održi prihvatljiv nivo učenja,
2. svako dijete ima jedinstvene osobine, interes, sposobnosti i potrebe za učenjem,
3. obrazovni sustavi trebaju se planirati i obrazovni programi implementirati tako da vodi računa o širokoj raznolikosti ovih karakteristika i potreba,
4. oni s posebnim obrazovnim potrebama moraju imati pristup redovnim školama koje bi im bile prilagođene putem odgovarajućih pedagoških nastojanja kojima je moguće izaći u susret tim potrebama,
5. redovne škole s ovakvom inkluzivnom orientacijom su najefikasniji načini suzbijanja diskriminatornih stavova, kreiranja otvorenih zajednica, izgradnje inkluzivnog društva i ostvarivanju obrazovanja za sve; štoviše, one osiguravaju efikasnije obrazovanje za većinu djece i unapređuju efikasnost te isplativost cjelokupnog obrazovnog sustava (UNESCO; 1994.)

Obrazovni koncept koji proizlazi iz općeg stava o potrebi uključivanja sve djece u redovne škole poznat je kao inkluzivno obrazovanje.

Inkluzija ne znači "fizička" prisutnost/integracija djeteta u redovnoj školi kada se očekuje samo prilagođavanje djeteta obrazovnom sustavu već upravo suprotno, ***usmjerenost obrazovnog sustava prema samom djetetu***.

Temeljna obilježja inkluzivnog obrazovanja su:

- redovne škole
- sva djeca
- prihvatanje različitosti karakteristika

» Uvažavanje posebnih obrazovnih potreba

Najbolji interes svakog djeteta nedvojbeno je obrazovanje u sustavu općeg obrazovanja, najbliže mjestu stanovanja, ali ne bez osiguranih uvjeta koje tom djetetu trebaju. Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva prilagođavanje obrazovnog sustava potrebama djeteta, što znači osiguravanje odgovarajućeg programa, metoda poučavanja i vrednovanja znanja, osiguravanja potrebnih podrška od kojih je pomoćnik u nastavi jedna od značajnijih i traženijih posljednjih nekoliko godina.

Prilagodba potrebama svakog djeteta s teškoćama u razvoju obaveza je školskih ustanova. Premda je preferirani oblik podrške djetetu u školi najčešće pomoćnik u nastavi, postoje i drugi načini i mogućnosti da se utječe na stvaranje prijateljskog okruženja kao preduvjeta uspjeha inkluzije.

Smatramo da je i za učenike s teškoćama u razvoju potrebno kroz podzakonske akte omogućiti primjenu različitih oblika podrške inkluzivnom obrazovanju u smislu metoda i strategija poučavanja, redefiniranja obrazovnih ishoda i prilagođavanja postupka vrednovanja znanja.

Za postizanje uspjeha inkluzije u obrazovanju potrebno je koristiti sve mogućnosti i resurse kako na razini škole, tako i zajednice.

Na razini škole to su: educirano nastavno osoblje i rukovodstvo škole, pripremljeno okruženje, uspostavljena suradnja s roditeljima.

OSOBNI POMAGAČ KAO OBLIK PRILAGODBE NA ISPITIMA DRŽAVNE MATURE

Ukoliko je učeniku prilikom pisanja ispita državne mature potrebna pomoć druge osobe kako bi odgovorio zahtjevima ispita *Pravilnik o polaganju državne mature* te brošura *Upute za prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature* mu to i omogućuju u vidu stručne podrške osobnoga pomagača. Osobni se pomagač pristupniku dodjeljuje na temelju podnesenoga Zahtjeva za prilagodbu ispitne tehnologije te dostavljene dokumentacije koja potvrđuje teškoću pristupnika i prema svemu navedenome Povjerenstvo za procjenu zaprimljenih zahtjeva (imenovano odlukom Nacionalnoga centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja) određuje količinu i način pružanja stručne podrške osobnoga pomagača.

Kada se radi o pristupnicima *oštećena sluha* zadaci osobnoga pomagača su provjeriti je li pristupnik razumio sve upute i informacije dobivene od ispitnoga koordinatora i drugih nastavnika, na traženje može pojasniti pitanje te promijeniti formulaciju ako pristupnik ne razumije rečenicu te pričekati i omogućiti učeniku da mirno i koncentrirano odgovara.

Kod pristupnika *oštećena vida* osobni pomagač pruža tehničku pomoć pri rukovanju ispitnim materijalima, pruža podršku pristupniku pri čitanju zadataka, skiciranju, crtanjtu i zapisivanju odgovora te je ujedno i videći vodič pristupnika.

Količina stručne podrške pristupnicima s *motoričkim poremećajima* tijekom polaganja ispita ovise o vrsti i stupnju teškoće ili bolesti. Tako osobni pomagač može pomagati pristupniku pri rukovanju ispitnim materijalima, čitanju zadataka ili pružati podršku tako da piše prema diktatu pristupnika ili da crta/skicira prema usmenome naputku pristupnika.

Populacija pristupnika s poremećajima *govorno – glasovne komunikacije* i *specifičnim teškoćama učenja* može imati razne teškoće prilikom pisanja ispita a neke od njih su netočno čitanje, teškoće u snalaženju na stranici, tekstu, teškoće u razumijevanju

---

vanju pojedinih riječi, oblikovanje pisanih slova, pogrešno dekodiranje matematičkih znakova i postupaka...te shodno svemu navedenome oblikuje se i stručna podrška osobnoga pomagača. Tako su zadatci osobnoga pomagača pročitati tekst pristupniku, upozoriti ga ako je preskočio pitanje, provjeriti da li je pristupnik razumio pročitani tekst, pomoći mu pronaći poglavje ili rečenicu u tekstu, napomenuti mu da provjeri pravopis i gramatiku te ako je potrebno i pisati umjesto pristupnika.

Kod pristupnika s poremećajima u ponašanju te teškoća u području mentalnoga zdravlja stručna podrška osobnoga pomagača se ogleda u davanju jasnih uputa, usmjeravanju pristupnikove pažnje i poticanju te davanju pravovremene obavijesti o promjenama aktivnosti.

mr. sc. **Mara Kovačić**, prof. defektolog,
Dejana Horvat, prof. rehabilitator – specijalist ranih intervencija,
Dario Zadravec, prof. rehabilitator

POMOĆNICI U NASTAVI PODRŠKA ŠKOLOVANJU UČENIKA S MOTORIČKIM TEŠKOĆAMA

Populaciju djece s motoričkim teškoćama i kroničnim bolestima obično dijelimo na:

1. *Djecu s oštećenjem lokomotoričkog sustava (kosti, zglobovi, mišići)*
2. *Djecu s oštećenjem središnjeg živčanog sustava*
3. *Djecu s oštećenjem perifernog živčanog sustava*
4. *Djecu s kroničnim bolestima drugih sustava*

Osnovne karakteristike učenika s motoričkim teškoćama su:

- različiti oblici i težina poremećaja pokreta i položaja tijela,
- smanjena/onemogućena funkcija pojedinih dijelova tijela (najčešće ruku, nogu i kralježnice),
- nepostojanje dijelova tijela (najčešće urođena nerazvijenost pojedinih dijelova ruku ili nogu ili je dijete ostalo bez dijela/cijelog ekstremiteta zbog bolesti (amputacija oboljelog dijela) ili nezgode).

Uz motoričke poremećaje vrlo česte javljaju se i druge smetnje: govora, vida, sluha, perceptivne smetnje, sniženo intelektualno funkcioniranje i dr.

Uvjeti u kojima se školovanje provodi (prostor, oprema, udžbenici, edukacija nastavnika i dr.) uglavnom su primjereni potreba ma učenika bez teškoća i ne uvažavaju razvojne specifičnosti ove populacije učenika u području motorike, perceptivnih sposobnosti, razini intelektualnog, socijalnog i emocionalnog razvoja, mogućnostima glasovno govorne komunikacije, vidnim i slušnim specifičnostima, rasponu pažnje i dr.

Potrebe učenika s motoričkim teškoćama u školi iste su kao i svih ostalih učenika.

Potrebno je osigurati različite oblike potpore kojima bi se uvjeti školovanja učenika s motoričkim teškoćama izjednačili ili maksimalno približili uvjetima ostalih učenika.

U radu s učenikom potrebno je uvažavati njegovo trenutno zdravstveno stanje te sadržaje rada i opterećenje svakodnevno prilagođavati mogućnostima učenika.

Ove specifičnosti mogu imati izravan utjecaj na: organizaciju rada u školi, oblike i metode rada, prilagodbe odgojno-obrazovnih programa, potrebu uključivanja edukacijsko - rehabilitacijskih stručnjaka, pomoćnika u nastavi.

» Osiguravanju općih uvjeta:

Uvjeti u mjestu boravka: prilagođenost staza za kretanje kolicima, mogućnosti pratnje učenika, mogućnosti prijevoza; osiguravanju podrške u domu u učenju, primjeni znanja, ostvarivanju rehabilitacijskih sadržaja; školskim uvjetima (škola bez barijera, stručno osposobljeni djelatnici, potpora mobilnog tima, pomoćnici u nastavi)

» Radno mjesto:

Stol: obični, prilagođeni, koristi radnu plohu na kolicima

Sjedalica: obična, prilagođena, specijalna / kolica, sjedalica / trokut za rad na podu

Školska ploča: obična, prilagođena za prilaz kolicima

Oprema u kabinetima: uobičajena, prilagođena (radni stolovi, stolci, alati, laboratorijska oprema prilagođena učenicima s motoričkim teškoćama)

» Pomoć druge osobe

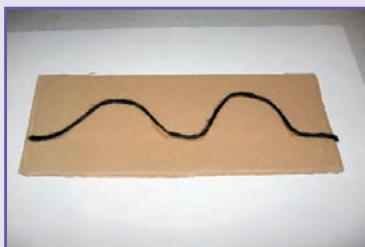
Pomoćnik u nastavi za učenike s motoričkim teškoćama i kroničnim bolestima je osoba koja pruža fizičku podršku učeniku u zadovoljavanju njegovih osobnih potreba i obavljanju zadataka iz odgojno-obrazovnog programa koje učenik zbog motoričkih teškoća nije u mogućnosti samostalno izvesti.

Pomoćnik u nastavi može raditi s jednim djetetom / s više djece ovisno o potrebama učenika.

» Plan i program rada osobnog pomoćnika

Plan i program rada utvrđuje se sukladno individualnim potrebama učenika s motoričkim teškoćama koje je utvrdilo povjerenstvo za određivanje primjerenoj obliku školovanja, a tijekom školovanja nadopunjava se podacima praćenja učenika.

Nužna je suradnja s roditeljima, učenikovim terapeutima, školskim liječnikom, a po potrebi i liječnikom-specijalistom.

Prilagođene materijale za rad s učenikom priprema učitelj/nastavnik u suradnji s defektologom/rehabilitatorom ili koordinatorom/članovima mobilnog tima.

Pomoćnik u nastavi maksimalno potiče samostalnost učenika i pruža mu podršku samo u izvođenju onih aktivnosti koje nije u mogućnosti izvesti niti uz pomoć pomagala.

» Uporaba pomagala;

stavljanje i skidanje proteze/pomagala, prilagodba proteze/pomagala za određene aktivnosti;

Podrška i poticanje učenika u promjeni položaja tijela tijekom boravka u školi (pravilno sjedenje, ustajanje i kretanje uz podršku tijekom školskih odmora, odmor u relaksirajućem položaju); prijelazi s kolica na pod, stolac, WC, krevet uz pomoć i samostalno; pomoć pri ulasku/izlasku u/iz vozila (auto, kombi, tramvaj, autobus, vlak, brod, avion, uspinjača)

» Pomoći učeniku u obavljanju aktivnosti svakodnevnog življenja

» Osobna higijena: pranje ruku, zubi, umivanje

» Pomoći u korištenju WC-a:

pomoći u kretanju pri odlasku na WC (vođenje, vožnja); stavljanje na sjedalicu WC-a, pridržavanje tijekom sjedenja, brisanje nakon obavljene nužde, svlačenje i oblačenje odjeće, promjena pelena inkontinentnom učeniku, pomoći pri higijeni tijekom menstruacije, pranje ruku nakon obavljene nužde

» Pomoći pri presvlačenju:

skidanje i oblačenje kaputića, veste, cipela i sl. tijekom boravka u školi ovisno o potrebi učenika i situacije u školi.

► Prehrana:

tehnike služenja priborom za jelo, korištenje prilagođenog pribora za jelo, pomoć pri jelu (rezanje, sjeckanje, pridržavanje ruke pri izvođenju /učenju tehnika korištenja pribora za jelo)

► Pomoć učeniku u obavljanju školskih aktivnosti

Pomoć pri uporabi pisaćeg i crtaćeg pribora većeg obujma koji olakšava hvat, mekane olovke koje ostavljaju izraženiji (tamniji) trag, držača koji se montiraju na pisaći i crtaći pribor prilagođeni individualnim potrebama učenika;

Uporaba papira ili radnih listova većih formata (A4 ili većih), širih proreda; pomoć učeniku/učitelju/nastavniku u provođenju programa tjelesno zdravstvene kulture, tehničke i likovne kulture;

Pomoć učeniku/učitelju/nastavniku u provođenju programa izvanučioničke nastave (kretanje, obavljanje praktičnih radova i sl.)

» Specifična računalna oprema

UČENICI S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

Unutar populacije učenika s teškoćama učenici s intelektualnim teškoćama svrstavaju se u skupinu učenika s teškoćama u razvoju (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14).

LAKA INTELEKTUALNA TEŠKOĆA

radi postizanja odgovarajućega socijalnog funkcioniranja, osigurati primjerene uvjete za ospozobljavanje

UMJERENA INTELEKTUALNA TEŠKOĆA

radi postizanja djelomičnoga socijalnog funkciranja, osigurati primjerene uvjete za ospozobljavanje u zadovoljavaju jednostavnih radnih aktivnosti

TEŽA INTELEKTUALNA TEŠKOĆA

radi zadovoljavanja najjednostavnijih osnovnih osobnih potreba, komuniciranja s okolinom i obavljanja najjednostavnijih radnih aktivnosti, osigurati primjerene uvjete za rehabilitaciju, njegu i pomoć

INTELEKTUALNE TEŠKOĆE

TEŠKA INTELEKTUALNA TEŠKOĆA

radi zadovoljavanja najjednostavnijih osnovnih osobnih potreba, komuniciranja s okolinom i obavljanja najjednostavnijih radnih aktivnosti, osigurati primjerene uvjete za rehabilitaciju, njegu i pomoć

Ovi učenici čine brojnu skupinu unutar populacije osoba s teškoćama u razvoju (2-3%) s obzirom na varijabilnost intelektualnih teškoća (Orijentacijska lista, Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, (Narodne novine 24/15). Različite razine intelektualnog funkcioniranja zahtjevaju različite razine i vrste podrške.

» OPĆE ZNAČAJKE/OSOBITOSTI

Osnovna značajka učenika sa sniženim intelektualnim sposobnostima je sniženi biološko-psihološki potencijal.

Prema definiciji AAIDD (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) intelektualne teškoće su snižena sposobnost pojedinca koja se očituje u značajnim ograničenjima u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju, te se iskazuje zaostajanjem u razvoju pojmovnih, socijalnih i praktičnih adaptivnih vještina i pojavljuje se prije 18. godine života. Intelektualne teškoće nisu bolest, nego razvojni poremećaj.

Intelektualno funkcioniranje odnosi se na inteligenciju tj. generalnu mentalnu sposobnost koja uključuje rasuđivanje, mišljenje, zaključivanje, planiranje, rješavanje problema, apstraktno mišljenje, razumijevanje kompleksnih ideja, brzo učenje i učenje kroz iskustvo.

Adaptivno ponašanje je skup pojmovnih, socijalnih i praktičnih vještina koje je osoba naučila u svrhu funkcioniranja u svakidašnjem životu. Ograničenja u adaptivnom ponašanju utječu na tipična, uobičajena, a ne najbolja ponašanja u svakodnevnom životu i sposobnosti snalaženja u životnim promjenama i zahtjevima okoline. Područja adaptivnog ponašanja su: komunikacija, briga o sebi, stanovanje, snalaženje u okolini, samousmjeravanje, zdravlje, sigurnost, slobodno vrijeme, rad, funkcionalna akademska znanja.

» OSOBITOSTI UČENIKA U NASTAVNOM RADU

Odstupanja u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju znatno otežavaju procese učenja, usvajanja školskih sadržaja i učenja socijalno primjerenih ponašanja.

Teškoće se najčešće iskazuju u nastavnim aktivnostima usvajanja apstraktnih sadržaja, kao i u otežanom općem shvaćanju, razumijevanju i poimanju, što se izražava u vidu: sniženog kvantitativnog i kvalitativnog stvaranja pojmoveva, nedostatnom poznavanju sadržaja pojmoveva i u njihovoј nepravilnoj uporabi, u teškoćama izdvajanja ključnih činjenica, njihovom logičkom povezivanju, u otežanom zaključivanju, teškoćama u razumijevanju i sl. Vrlo često su prisutne teškoće na području percepције (točnost u percepцији), zapažanje i povezivanje dijelova i cjeline, prvog plana i pozadine, bitnog u prezentiranom, vidno-motorne

---

koordinacije i integracije), zapamćivanja i pamćenja (kratkotrajno pamćenje, brzo zaboravljanje), pažnje (skokovita pažnja ili teškoće u prebacivanju pažnje), govorne recepcije i ekspresije (siromašan pojmovni fond, teškoće u razumijevanju, oblikovanju rečenica i sl.) kao i na području motoričke koordinacije i prostorne orientacije.

Navedene osobitosti odražavaju se na stjecanje znanja, obrazovnih vještina i navika, a najčešće su vidljive u čitanju, pisanju, računanju, snalaženju u vremenu, prostornoj orientaciji te primjeni naučenog u svakodnevnom životu. Uz to su prisutne i teškoće snalaženja u različitim, posebno novim socijalnim situacijama u smislu prepoznavanja novih zahtjeva, njihovog povezivanja s postojećim znanjima i iskustvima, prilagodavanja situaciji i primjerenoj odabira mogućih postupaka/ponašanja.

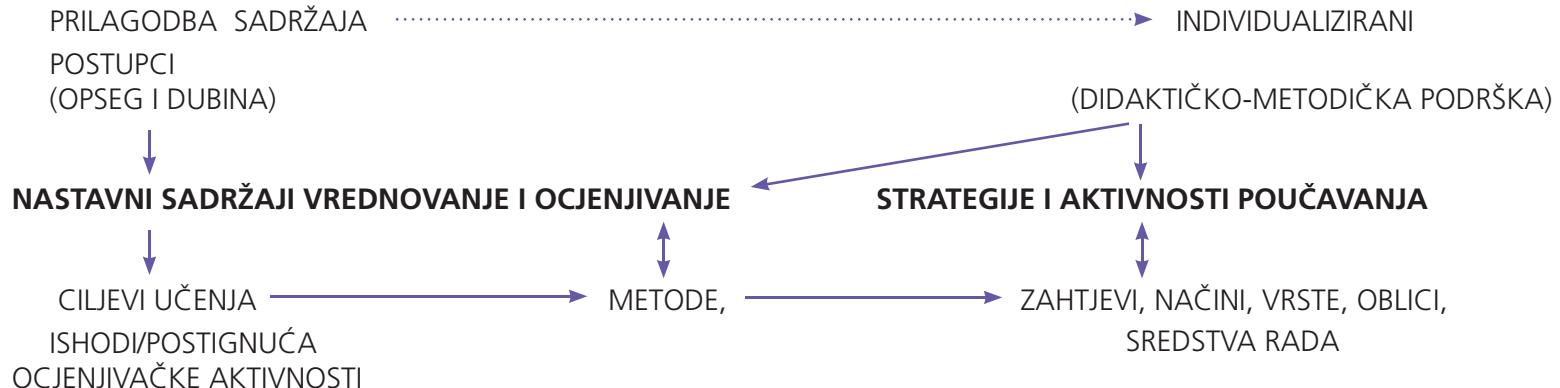
» PODRŠKA UČENICIMA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA U NASTAVI

Učenici s intelektualnim teškoćama uspješni su u školovanju ukoliko im se puži primjerena podrška u nastavnom procesu i uvjetima školovanja koja uvažava njihove jake strane i sposobnosti. Sniženo intelektualno funkcioniranje zbog kojeg mišljenje ovih učenika nosi obilježja konkretnosti i otežava razumijevanje pojmoveva, događaja, pojava, procesa i njihovih međuodnosa te zahtijeva podršku u nastavi sukladnu spoznajnim mogućnostima ovih učenika. Primjerena podrška odnosi se na programsku podršku (prilagođeni ili posebni program), didaktičko-metodičku potporu (sredstva, metode i oblici rada) i profesionalnu potporu (stručnjaci odgovarajućih profila i pomoćnici u nastavi ili stručni komunikacijski posrednici)

Programska podrška podrazumijeva prilagođen program ili posebni program ovisno o intelektualnom i općem funkcioniraju učenika/ce. Prilagođen program je redoviti program koji se odnosi na prilagodbu sadržaja i individualiziranih/didaktičko-metodičkih postupaka unutar problemskog predmeta za određenog učenika ili učenicu. Najšešće se prilagodba sadržaja provodi iz tzv. obrazovnih predmeta iako ju je potrebno provoditi i u predmetima kultura, sukladno pojedinim temama i sposobnostima učenika. Provode ga učitelji/nastavnici koji izvode nastavu i ostalim učenicima bez teškoća u razvoju u tom razrednom odjelu.

Posebni program čine posebno strukturirani sadržaji nastavnih planova i programa/kurikuluma izrađeni prema mogućnostima i sposobnostima učenika. Ovisno o sposobnostima učenika primjenjuje se posebni program kojim se osposobljavaju za daljnje i srednjoškolsko obrazovanje, a zatim i zanimanje ili posebni osnovnoškolski program kojim se učenici od 7. do 21. godine života osposobljavaju za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, NN 24/15).

PROGRAMSKA PODRŠKA (PRILAGOĐENI ILI POSEBNI PROGRAM)

Izrada Programa podrške za koju je zadužen svaki učitelj iz problemskog nastavnog predmeta u suradnji sa stručnim suradnikom škole podrazumijeva provođenje:

- inicijalne procjene (Tko je moj učenik? Koje su njegove vještine, sposobnosti, interesi i potrebe, jake i slabe strane?),
- izradu plana podrške (Što će učiti? Koji će biti ciljevi/postignuća za učenika/cu? Koji opseg i dubinu sadržaja treba predvidjeti? Koje će se aktivnosti provesti? Na koji način? Kojim metodama, sredstvima i oblicima rada? Koji će se zahtjevi postaviti? Kako će se motivirati? Koji su prostorni uvjeti rada potrebni?),
- vrednovanje i ocjenjivanje učenika i evaluaciju samog programa (Kolika je uspješnost učenika/ce? Treba li nešto promijeniti u planiranju, programiranju, pripremanju i poučavanju ili u odabiru ocjenjivačkih postupaka i aktivnosti?).

Realizacija prilagođenog programa podrazumijeva korištenje individualiziranih postupaka u poučavanju, učenju i vrednovanju postignuća učenika i njihovom ocjenjivanju. Individualizirani didaktičko-metodički postupci odnose se na prilagodbe metoda, zahtjeva i oblika rada sukladno osobitostima učenika s intelektualnim teškoćama na području mišljenja, percepcije, pažnje, pamćenja, govora i ponašanja.

Sukladno osobitostima na navedenim područjima primjenjuje se i odgovarajuća pedagoško-didaktička potpora (oprema, nastavna sredstva i pomagala) pri čemu je podrška usmjerena na njihovo pravodobno i pravilno korištenje kao i samu pomoć u

upotrebi ukoliko je to potrebno. Nastavna sredstva u načelu trebaju biti jednostavna, pročišćena od nepotrebnih detalja, upućena na isticanje onog što je bitno.

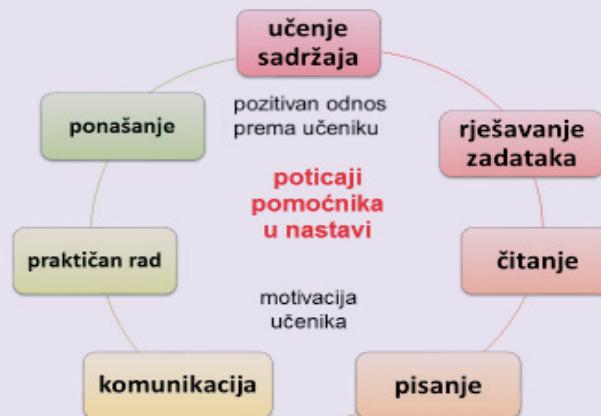
» ULOGA POMOĆNIKA U NASTAVI U PROVOĐENJU PODRŠKE

Ivančić Đurđica, Milić Ivana, Vlahović Krunoslav, Džanović Alma.

Plan podrške treba obuhvatiti sve strane nastavnog procesa tj. njegovu materijalnotehničku, metodičku, spoznajnu i emocionalno-psihološku stranu.

Pri tome je ključna uloga učitelja koji određuje sadržaje učenja i planira učeniku primjerene ciljeve učenja te aktivnosti kojima će te ciljeve ostvariti, provodi učeniku/ci primjereno poučavanje, kontinuirano prati rad učenika, provodi vrednovanje i ocenjivanje.

Uloga pomoćnika u nastavi odnosi se na kontinuiranu suradnju s učiteljem, pomaganje učeniku/ci s intelektualnim teškoćama da što uspješnije uoči, razumije i učini ono što je važno za postizanje planiranih ishoda učenja. Podrška pomoćnika u nastavi odnosi se na primjenu postupaka podrške koja proizlazi iz suradnje s učiteljem, dobrog poznавanja učenika i njegova praćenja u raznim situacijama učenja i socijalnih odnosa. Njegova je podrška u tome da ukazuje, podsjeća, pojašnjava, potiče, motivira, preusmjerava, vremenski raspoređuje, dozira, pomaže u izvođenju aktivnosti vodeći brigu o potrebnoj razini podrške, ali i razvoju samostalnosti i interakcije.

» Postupci podrške u odnosu na motivaciju za učenje:

- provoditi aktivnosti na način da vode do uspjeha,
- dogovarati kako doći do željenih rezultata stvaranjem plana i rasporeda u aktivnostima (također planirati i pauze u radu) predviđenim za učenje,
- smanjiti ometajuće faktore tijekom učenja, osiguravati neometano učenje i rad,
- nagrađivati za dobar rad i uložen napor - pozitivna reakcija – osmijeh, dodir, pohvala („Odlično si čitao“, „Super ti danas ide pisanje“, „Danas brzo rješavaš zadatke“, ...),
- davati jasne i jednostavne upute, dobro je pokazati konkretnim primjerom, te verbalno pratiti rad,
- dozirano poticati učenikovu samostalnost u radu, omogućiti mu dulje vrijeme za rad, vježbanje i ponavljanje bitnih dijelova sadržaja uz češću provjeru njihovog razumijevanja,
- poželjno je razraditi motivacijski plan (razrađeni sustav poticajnih postupaka i aktivnosti s ciljem jačanja interesa, volje i želje učenika za provođenje planiranog rada).

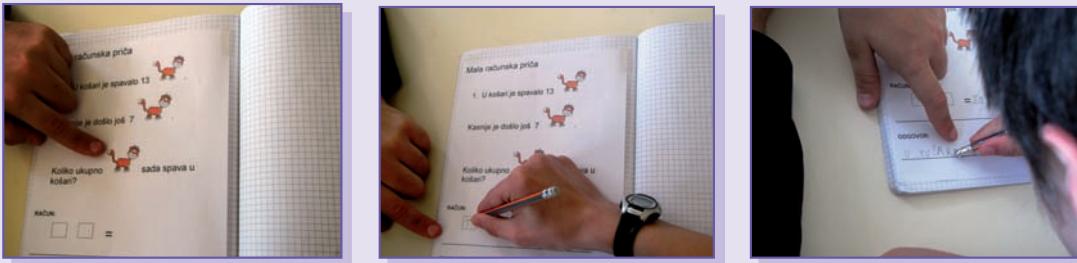
» Postupci podrške u odnosu na sadržaje učenja:

- usmjeravati na bitno u prezentiranom sadržaju (gledanja, slušanja, čitanja)
- upućivati na izdvajanje ključnih činjenica, ponavljati ono što je bitno, označiti dijelove koje treba zapamtiti (pravila, definicije,)

- dodatno pojašnjavati nove, posebno apstraktne pojmove uz pomoć slika i koncreta
- upućivati na pravilnu upotrebu novih pojmova
- putem pitanja ponoviti glavne dijelove sadržaja, pomagati u prepričavanju
- usmjeravati na povezivanje ključnih sadržajnih sastavnica starog i novog gradiva, podsjećati na ono što je zajedničko
- upućivati na izvođenje zaključaka, podsjećati na primjere iz života
- pomoći u planiranju sadržaja za učenje
- poticati na prisjećanje ili čitanje pravila i definicija

» Postupci podrške u odnosu na rješavanje zadataka:

- postavljati jednostavne, jasne upute, jednu po jednu,
- provjeriti razumijevanja upute zadatka (što se traži, razumijevanje pojmova, potrebnih operacija, po potrebi pojašnjavanje),
- navesti učenika na ponavljanje potrebnih definicija, pravila uz primjere,
- poticati na uspostavu slijeda izvođenja radnji (usmjeravanje pitanjima),
- uvoditi u postupak rješavanja zadatka, rad u koracima, poticanje na rad po modelu na način da učenik aktivira vlastite snage,
- provjeravati razumijevanje pojedinih etapa rada,
- kontrolirati točnosti izvođenja radnje slijedom (upućivanje na rad s konkretnima, didaktičkim materijalima, simbolima),
- poticati rješavanje zadatka povezivanjem s iskustvom, svakodnevnim životom,

- kod rješavanja pismenih zadataka označiti mesta za postavljanje zadatka slijedom, crtanje simbola, pisanje, geometrijski crtež, pisanje odgovora,
- pratiti pravilno oblikovanje pisanog odgovora u odnosu na postavljeni zadatak,
- napraviti motivacijske pauze između zadataka,
- odmaknuti sve što nije usmjereni na zadatak i što odvlači pažnju,
- uspostaviti dogovor o izmjeni aktivnosti i pauza,
- ponuditi za rješavanje samo jedan zadatak, a po njegovu rješenju uzeti drugi zadatak,
- poticati na ustrajnost u rješavanju zadatka, usmjeravati na dovršavanje zadatka, pohvaliti uložen trud.

► Postupci podrške u odnosu na čitanje:

- provjeravati poznavanje pojedinih slova, usmjeravati učenika na praćenje slijeda slova, slogova, riječi, rečenica, redova teksta, odlomaka – poticati na praćenje čitanja prstom,
- upozoravati na pravilnost i točnost čitanja, uz primjerenu brzinu i intonaciju,
- po potrebi pri čitanju odvajati riječi na slogove – okomitim crtama, viticama ispod riječi, obojenim slogovima,
- poticati učenika na korištenje orientira pri čitanju, označiti razmake među riječima, rečenicama,
- poticati na pravovremeno uključivanje u čitanje – na početku teksta, odlomka,
- obilježavati odlomke, stranice, ključne činjenice ili događaje (vidna organiziranost teksta),
- upućivati učenika na čitanje manjih cjelina, provjeravati razumijevanje pročitanog,
- poticati učenika na vizualizaciju pročitanih dijelova teksta, na ponavljanje bitnih činjenica ili slijeda važnih događanja,

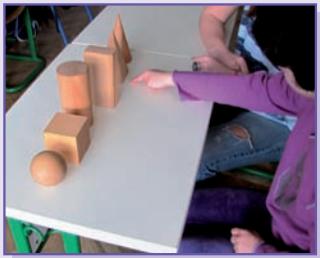
-
- pomoći u snalaženju pri traženju određenog odlomka, teksta, rečenica, kitica...,
  - prema potrebi učeniku čitati dijelove teksta ukoliko je tako dogovoreno s učiteljem.

» Postupci podrške u odnosu na pisanje:

- usmjeravati i pružati pomoć pri izvođenju vježbi za razgibavanje prstiju i šake (imitacijom, fizičkim vođenjem i podrškom),
- pripremiti pribor za pisanje (stavljanje pomagala za pravilno držanje olovke, dodavanje školskog pribora,...),
- usmjeravati učenika na pravilan hват оловке ili druge vrste pisala,
- po potrebi pružati tehnički pomoć u pisanju – pridržavati ruku i prste šake u funkcionalnom položaju, voditi ruku učenika pri povlačenju crta, usmjeravati poteze ruke,
- obratiti pozornost na stabilnost podloge, obilježavati i prilagoditi prostor za pisanje (isticanje i podebljavanje crtovlja, označavanje prostora za pisanje, obilježavanje početka u redu pisanja),
- upućivati na pravilan slijed, smjer i točnost i urednost pri prepisivanju, na pravilno oblikovanje slova, na razmak između riječi i rečenica,
- poticati na pravilan odabir riječi u dopunjavanju rečenica te na pravilno i potpuno oblikovanje odgovora na pitanja,
- usmjeravati učenika na čitanje onih dijelova teksta u kojima može pronaći odgovor na postavljeno pitanje,
- obratiti pozornost na pravopisna pravila, putem pitanja ponoviti pravila o kojima učenik treba voditi brigu,
- usmjeravati na slijed plana za samostalno pisanje, tražiti od učenika da kaže rečenicu koju misli napisati, navoditi ga na pravilan odabir riječi, pratiti logičan slijed pisanja, tražiti od učenika da pročita napisano i provjeri smislenost i ispravnost,
- usmjeravati na organizaciju i preglednost pisanja, čitkost napisanog, na urednost u radu.

» Postupci podrške u odnosu na računanje:

- u radu koristiti pomagala – konkrete, grafičke oznake, razna računala, geometrijski pribor, te prema dogovoru s učiteljem omogućiti računanje na prste, računanje napamet,
- pružiti pomoć pri manipuliraju raznim predmetima, konkretima u aktivnostima određivanja količina, uspoređivanja, računanja,
- usmjeravati učenika na pravilno određivanje računskih operacija koje treba izvesti,
- primjenjivati računske operacije i geometrijska znanja kroz svakodnevne aktivnosti kupovanje, igra, radne aktivnosti, aktivnosti u kući,
- pružiti pomoć pri provođenju mjerena, kao i korištenju pomagala pri mjerenu,
- podebljati brojke, označiti kućice za upisivanje brojki,
- označiti mjesta za postavljanje zadatka slijedom, crtanje simbola, pisanje, geometrijski crtež, pisanje odgovora,
- prekriti bijelim papirom zadatke koji se ne rješavaju,
- upozoravati na točnost, važnost provjere rješenja, urednost i preglednost.

» Postupci podrške u odnosu na komunikaciju:

- prilikom obraćanja učeniku koristiti jasnu artikulaciju, imati primjerjen tempo, jačinu i visinu glasa,
- biti dobar govorni model, govoriti književnim jezikom bez upotrebe žargona ili dijalektalnih formi,
- precizno, jednostavno i kratko tumačiti učeniku ili davati upute precizno, jednostavno i kratko,
- provjeriti razumijevanje slušanog po manjim slušnim cjelinama ili sekvincama,
- poticati učenika na govorenje korištenjem zornosti, postavljanjem pitanja, započinjanjem rečenice, odgovora na pitanje,
- tražiti od učenika da ponovi neispravno izgovorenju riječ ili rečenicu ukoliko to može.

» Postupci podrške u odnosu na izvođenje praktičnog rada:

- pratiti izvođenje rada, upozoravati na slijed, voditi učenika u radu po dogovorenim koracima, poticati na pravilnost obavljanja pojedinih radnji na raznim područjima aktivnosti (tjelesne aktivnosti, slikanje, crtanje, rješavanja geometrijskih, informatičkih, tehničkih zadataka, baratanje raznovrsnim priborom i sredstvima)

- usmjeravati na pravilno korištenje alata, raznovrsnog pribora, instrumenata, aparata, po potrebi pomagati u njihovoj pravilnoj upotrebi, pružati pomoć u pridržavanju udžbenika, fiksiranju radnih listića i bilježnica za radnu podlogu
- pomoći u pravilnoj manipulaciji didaktičkim sredstvima u svrhe učenja, rješavanja zadataka, vježbanja i ponavljanja
- pružati pomoć učeniku u provođenju programa tjelesne i zdravstvene kulture, usmjeravati na što pravilnije izvođenje motoričkih vježbi i poticati na sudjelovanje u pokretnim igrama
- poticati na razvoj radnih osobina i navika – ustrajnost, strpljivost i suradnju u radu
- pružati pomoć učeniku u provođenju izvanučioničke nastave-pomoći u kretanju, poticati na promatranje, usmjeravati na tražena zapažanja, brinuti o sigurnosti učenika, upozoravati na moguće rizične situacije
- pružati pomoć u obavljanju higijenskih potreba – pomoć u kretanju (vođenju ili vožnji) pri odlasku u WC, pomoć u korištenju WC (stavljanje na sjedalicu WC-a i pridržavanje tijekom sjedenja) higijena tijela nakon obavljene nužde; svlačenje i odijevanje odjeće; presvlačenje pelena i higijena tijela pri presvlačenju; pranje ruku nakon obavljene nužde
- pomoć pri presvlačenju (skidanje i odijevanje odjeće i obuće ovisno o potrebi učenika i situaciji)

» Postupci podrške usmjereni na ponašanje i socijalne odnose:

- prihvati učenika, iskazivati empatiju, koristiti ja poruke
- pohvaliti poželjna ponašanja bez kritiziranja pred ostalima
- dijeliti radost, pokazivati interes za potrebe učenika
- objasniti kako se zamišlja međusoban odnos i aktivnost učenika tijekom poučavanja i učenja, istaknuti očekivanja

-
- upućivati na primjerno izražavanje emocija – mimikom, pokretom, riječju, slikom, simbolima, usmjeravati na tuđa raspoloženja, potrebe i emocije uz izbjegavanje situacija koje izazivaju nepoželjne oblike ponašanja
  - poticati učenika i vršnjake na pozitivnu interakciju provođenjem zajedničkih aktivnosti
  - pomagati pri odabiru pravilnog ponašanja, prihvatanju posljedica izbora ponašanja – utjecati na razvijanje svijesti o pozitivnim i negativnim oblicima ponašanja
  - navoditi na usklađivanje osobnog ponašanja s društvenim normama i potrebama razredne rutine, poticati poželjan socijalni govor primjerošno situaciji
  - usmjeravati na izbjegavanje situacija u kojima se iskazuje ruganje, vrijeđanje, tučnjava, manipuliranje i sl., pružati pomoći pri prevladavanju sukoba, raspravljanje, pregovaranje, dogovaranje
  - poticati na druženje, na sudjelovanje u grupnim aktivnostima, pomagati pri uključivanju u zajedničke aktivnosti

Ivana Rotim, prof.

Voditeljica Odjela integracije

Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek

KAKO PODUČAVATI SLIJEPE I SLABOVIDNE UČENIKE

Za početak je važno definirati tko su osobe koje imaju oštećenje vida, kako one vide i koje su njihove odgojno obrazovne potrebe.

Dva su pristupa definiciji: medicinski i pedagoški.

Medicinska definicija nam govori o ostatku vida na boljem oku, uz korekciju i dijeli skupinu osoba s oštećenjem vida na dvije podskupine:

- sljepe osobe – one koji na boljem oku uz korekciju imaju do 5 % ostatka vida
- slabovidne osobe – one koji na boljem oku uz korekciju imaju do 40 % ostatka vida

Pedagoška definicija oštećenja vida u prvi plan stavlja pismo i vrstu tiska kojom se osoba primarno služi.

Prema pedagoškoj definiciji:

- sljepe osobe – čitaju i pišu Braillevo pismo (brajica)
- slabovidne osobe – primarno pismo im je crni tisak (običan ili uvećani)

Vizualna percepcija je simultana – jednim pogledom primamo velik broj informacija. Također je moguća i na daljinu – možemo promatrati predmete i pojave u blizini i daljini, zahvaljujući prilagodbi zdravog oka. Taktilna percepcija je analitičko sintetička - slijepa osoba opipom percipira predmet i iz niza taktilnih informacija stvara predodžbu. Moguća je samo na blizinu – percipira se samo ono što je u dosegu ruku.

S obzirom na navedeno, jasno je da je osnovna prilagodba za osobe s oštećenjem vida osigurati **više vremena** za percipiranje onoga što prenosimo nekom od uobičajenih nastavnih metoda. Važno je znati i da ne postoje specifične nastavne metode za poučavanje osoba s oštećenjem vida, već samo prilagođene uobičajene metode.

Koriste se specifična nastavna sredstva i pomagala, kao što su: adaptirani redovni udžbenici na brajici / uvećanom tisku ; adaptirani testovi, radni listovi na brajici / uvećanom tisku; udžbenici na brajici ili na nosaču zvuka (zvučne knjige), na uvećanom tisku ili prilagođeni za korištenje na računalu.

Za slabovidne učenike postoje specifične bilježnice, pisaljke, pribor za crtanje; klupa s nagibom za slabovidne; stalak za čitanje slabovidnih, važno je adekvatno, individualno prilagođeno osvjetljenje. Postoje i prilagođeni kalkulatori, razna povećala, adaptirani mjerni instrumenti, reljefne karte, globus, adaptirano računalo s dodatnim programima za čitanje ekrana, zvučna lopta...

» NEKOLIKO UPUTA ZA POMOĆNIKE UČENIKU S OŠTEĆENJEM VIDA:

- upoznajte se s učenikom, pitajte ga o pismu i elektronskim pomagalima kojima se služi i prilagodbama koje treba; proučite dokumentaciju
- naučite Brailleovo pismo ako je to primarno pismo vašeg učenika
- Vi ste "zamjena za vid"; nemojte raditi umjesto njega stvari koje on može - npr. čitajte, on neka piše
- pripremite u dogовору s nastavnikom isprintan/ brajični sažetak nastavne jedinice ili plan ploče
- dijagram, slikovni materijal, film i sl. dodatno usmeno pojasnite
- slabovidnom učeniku dodatno pojasnite sliku; slijepom kad je moguće dajte konkretni predmet o kojem govorite u ruke
- upoznajte njegove mogućnosti i ograničenja – budite "nevidljivi " ; pokušajte pomagati samo kad za to zaista postoji potreba
- neka ponekad i vršnjaci iz razreda pomognu Vašem učeniku; za vođenje,čitanje..
- prilikom pripreme pisanih materijala koristite jednostavan font, bez ukrasa i kurziva
- Vaša je uloga važna u postizanju optimalne samostalnosti, socijalizacije i svladavanja nastavnog gradiva
- nastava tjelesne i zdravstvene kulture – sudjeluje u svemu, imajući na umu kontraindikacije vezane za dijagnozu - tu je Vaša uloga bitna - za elemente u kojima naš učenik ne može sudjelovati, Vi provodite zamjenske

-
- kretanje po školi - upoznavanje zgrade – budite uz njega, posebno ako je novi prostor, objasnite mu sve važne objekte, orijentire i potencijalne prepreke u okolini.
  - slobodno koristite "videće" riječi – pogledaj, vidimo se, jesli li to gledao na TV-u i sl.
  - javite se kad dolazite i odlazite iz prostorije
  - dajte jasnu uputu ne "tamo" i "ovdje" već "ispred tebe" ili "lijevo od stola"
  - imajte "kontakt očima" čak i sa slijepom osobom – to se osjeća u razgovoru
  - hrana na tanjuru – raspoređena kao sat- npr. meso je na 9 sati, krumpir je na 3 sata
  - učenik s oštećenjem vida prolazi ili će proći obuku orijentacije i kretanja uz pomoć dugog bijelog štapa. To radi posebno obučeni stručnjak – instruktor orijentacije i kretanja.
  - postoje situacije u kojima je važna pomoć videće osobe- videćeg vodiča; za to ćete dobiti uputu od stručnjaka iz Centra „Vinko Bek“ koji prati učenika.
  - važno je omogućiti učeniku da upozna prostor u kojem često boravi.
  - ako dođe do promjene u rasporedu namještaja u prostoru- obavijestite ga
  - osigurajte pod slobodan od torbi i ostalih prepreka
  - otvoreni ormari, prozori prema unutra i sl. potencijalna su opasnost.

Odjel integracije Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek skrbi o učenicima s oštećenjem vida u redovitom odgojno obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj.

Imat ćete priliku upoznati terenskog rehabilitatora koji je zadužen za učenika s oštećenjem vida i s njim razgovarati o konkretnom učeniku.

PSIHOLOŠKE OSOBINE DJECE S OŠTEĆENJEM VIDA

Postoje velike individualne razlike među djecom oštećena vida, ali ona imaju i neke specifične osobine. Kako će se dijete prilagoditi na svoje stanje, nositi sa svakodnevnim stresom (zbog ograničenja koje oštećenje donosi, ali i zbog predrasuda i neadekvatnih stavova okoline) te se integrirati u sredini »videćih«, ovisi bazično o **roditeljskom prihvaćanju djeteta oštećena vida**. Kad se roditelji suoče sa spoznajom da je njihovo dijete slijepo ili slabovidno, doživljavaju tešku emocionalnu krizu. Ukoliko nemaju kvalitetnu podršku svoje socijalne mreže (partner, šira obitelj, prijatelji) niti stručnu psihološku pomoć, često ne mogu prihvatiti dijete u potpunosti. Njihovo će ogorčenje štetno utjecati na dijete, ali i na cijelu obitelj.

Većina slijepе djece će manifestirati **plašljivost, uzinemirenost, povučenost, smanjenu inicijativnost i komunikativnost kao i težnju bježanja od realnosti**. Češća je prikrivena, pasivna agresivnost, jer se dijete boji otvoreno pokazati agresivnost zbog povećane zavisnosti od okoline. Slijepo dijete ne može uspostaviti kontakt očima, ne može dobiti potpunu povratnu informaciju kako drugi prihvaćaju njegove osjećaje niti može vidom prepoznati tuđe emocionalne reakcije. To ga čini nesigurnim, jače zavisnim i opreznim, može doći do emocionalne zbrke. Sve **osjećajne reakcije su manje izražajne**, jer dijete ne može imitacijom i po modelu učiti pokazivanje emocija izrazima lica i gestama. Kod slabovidne su djece ove osobitosti manje izražene.

Roditelji koji su prihvatali dijete, imaju stav: trebamo za svoje dijete učiniti najviše što možemo. Realno se odnose prema njegovom oštećenju, potrebama, mogućnostima, ali i ograničenjima, stvaraju pozitivnu emocionalnu klimu te stimulativno djeluju na njegov razvoj, ne postavljaju pred dijete pretjerane zahtjeve niti ga prezaštičuju. Kod djeteta se razvija pozitivna slika o sebi što je temelj motiviranog učenja, samostalnosti, aktivnog i konstruktivnog odnosa prema okolini te razvoja socijalno-komunikacijskih vještina. Ukoliko su postupci roditelja bili tako usmjereni, dijete oštećena vida se neće značajno razlikovati od djece bez oštećenja, lakše će se socijalizirati u grupi vršnjaka i prilagoditi očekivanjima socijalne sredine (škole). Iako kontakta očima nema ili je

ograničen, što će značajno otežati uspostavljanje odnosa s drugima, socijalni se kontakt lakše ostvaruje s vršnjacima.

Slabovidno ili slijepo dijete često ne razumije u potpunosti situaciju, okolina je za njega često nepredvidiva i može samo u ograničenoj mjeri utjecati na nju. Dok mi vidom primamo 95% podataka iz okoline, slijepo je dijete toga lišeno a slabovidno ima ograničenu i često izmijenjenu vizualnu percepciju. Stoga nije čudno da djeca oštećena vida na svakodnevni stres reagiraju obrambeno odnosno nepoželjnim oblicima ponašanja. Pojavni oblici mogu biti aktivni (agresivnost, destruktivnost, hiperaktivnost, odsustvo samokontrole, negativno privlačenje pažnje, otpor prema autoritetu i sl.) ili pasivni (povlačenje u sebe, bezvoljnost, depresivnost, naučena bespomoćnost). Djeca oštećena vida su preosjetljiva na frustraciju. Ova djeca uglavnom pokazuju nešto nižu emocionalnu i socijalnu zrelost no što se to očekuje za kronološku dob (zbog samog oštećenja, nedovoljnog iskustva i prezaštićivanja) što se manifestira u ponašanju: nedovoljna kritičnost, povodljivost, impulsivnost i sl. Istodobno su u većem riziku da ih zlostavljaju (druga djeca i odrasli).

Polaskom u školu slijepo ili slabovidno dijete, uspoređujući se s vršnjacima, postaje svjesnije svog oštećenja i ograničenja koje ono donosi.

Djeca koja imaju oštećenje vida onemogućena su (slijepa djeca) ili ograničena (slabovidna djeca) u vizualnom promatranju i praćenju što posljedično onemogućava ili ograničava učenje putem vizualnog opašanja. Zbog toga imaju velikih problema u ponašanju, komunikaciji, usvajanju svakodnevnih vještina te stvaranju realne slike o svijetu. Slijepa su djeca sklona povlačenju te čestim ponavljajućim radnjama (stereotipijama) ili eholaliji. Stereotipije se mogu manifestirati kao ljaljanje glave, tijela, vrtnja oko svoje osi, tiskanje rukom očnih jabučica. Imaju funkciju autostimulacije (zbog nedovoljne aktivnosti djeteta, odnosno vizualne deprivacije) ili samosmirivanja u za dijete stresnim situacijama. Eholalija je sklonost ponavljanju verbalnih sadržaja van konteksta situacije i bez razumijevanja. Potrebno je zaustavljati takve radnje uspostavljajući kontakt s djetetom i preusmjeravajući ga na neku drugu aktivnost.

Spoznajni (intelektualni) razvoj djeteta oštećena vida je specifičan, temelji se na drugačijim osjetilnim podacima, teče nešto sporije nego kod populacije bez oštećenja. Ako je spoznajni potencijal djeteta oštećena vida dobar, ono može kompenzirati ograničenja vezana uz sljepotu ili slabovidnost.

Kod kasnije osljepejeli djece postojanje ranijih predodžbi i usvojenih pojmoveva čini dobar temelj za daljnji kognitivni razvoj. Djeca oštećena vida, naročito slijepa, orijentirana su na slušno pamćenje i ono je često odlično razvijeno, što im olakšava školovanje. Međutim, postoji sklonost verbalizmu, prvidno spretnom govornom izražavanju i reprodukciji sadržaja, ali bez stvarnog razumijevanja i znanja. Kako bi se to izbjeglo, potrebno je davati dodatna objašnjenja, povezati sa stvarnim postojećim iskustvom i prethodno formiranim pojmovima.

Neke škole i roditelji **traže asistenta u nastavi ili osobnog pomoćnika** ne samo za djecu s višestrukim oštećenjima nego i za djecu s oštećenjem vida kojoj takva podrška nije potrebna (osim u novim prostorima, na terenskoj nastavi i pri zahtjevnijim nastavnim jedinicama). Kod neke djece to djeluje na regresiju u samostalnosti na nastavi, brizi o sebi i socijalnim vještinama (interakcija s vršnjacima i učiteljima se odvija posredno). Neka djeца (adolescenti) reagiraju aktivnim otporom prema asistentu.

U kontaktu sa slijepom djecom treba koristiti tzv. "vizualne" riječi ("Pogledaj...Vidjet ćemo se... i sl.), jer slijepi "vide", doživljavaju opipom i sluhom a korištenje ovih riječi ima i socijalizacijsko značenje. U susretu sa slijepim djetetom često se kod ljudi koji vide javlja osjećaj nelagode i sažaljenja koji svakako trebamo i možemo prevladati upoznajući dijete kao cijelovitu osobu sa svim njenim osobinama, ograničenjima, ali i mogućnostima. U školi treba razvijati ozračje poštivanja različitosti, poticati razvoj pozitivne slike o sebi svakog djeteta te afirmaciju pojedinaca na različitim područjima. Ukoliko potičemo dijete oštećena vida da bude što **samostalnije i da aktivno sudjeluje u svim aktivnostima (uz razumnu prilagodbu i uz pomoć samo tamo gdje je to neophodno)**, ono će se uspješno integrirati u svojoj okolini. Druga djeца će ga prihvati kao kompetentnog člana razrednog odjela te će mu pomagati onda kad mu je to potrebno. Ovakva atmosfera će djelovati motivativno na dijete oštećena vida da nauči i postigne još više.

Većina pomagača su nesigurni kad saznaju da će raditi sa slijepim djetetom, jer misle da ne znaju kako, boje se nepoznatog. Oni koji su to shvatili kao izazov bivaju obogaćeni za novo iskustvo uzajamnog učenja.

Žarka Klopotan, dipl. defektolog, specijalist rane intervencije
mr. **Ljiljana Umičević**, prof. defektolog

KARAKTERISTIKE UČENIKA S POREMEĆAJIMA IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

1.1. AUTIZAM – KRATAK OPIS

Autizam, autistični poremećaj, poremećaj iz autističnog spektra je sveobuhvatni ili pervazivni razvojni poremećaj koji se javlja u ranom djetinjstvu (do treće godine života) i zahvaća sve aspekte dječje ličnosti: mišljenje, emocije, percepciju, razumijevanje, igru, ponašanje, pažnju, jezik – govor i inteligenciju. Autizam je stanje, dakle nije bolest i ne može se izlječiti. Simptomi poremećaja iz autističnog spektra vidljivi su već u vrlo ranoj dobi. Najvidljiviji su u području razvoja jezika i jezične komunikacije i s njima neraskidivo povezanih socijalnih kompetencija. Dijete s autizmom ne privlači pažnju bliskih osoba na svoje aktivnosti, ne dijeli i ne slijedi pažnju. Kao posljedica javlja se izostanak razvoja združene pažnje, važnog sociokognitivnog fenomena. Najveći dio ljudske komunikacije odvija se verbalnim načinom (riječima). Upravo je oštećenje komunikacije, i verbalne i neverbalne, jedna od osnovnih karakteristika djece s autizmom. Razvoj komunikacije odvija se na drukčiji način, kako predverbalne tako i neverbalne.

Socijalna kognicija kod osoba s autizmom može biti disfunkcionalna. Istraživanja koja govore o *Teoriji uma* pokazuju da mnoge osobe s autizmom ne shvaćaju da drugi ljudi imaju vlastite misli, planove i mišljenja i teško shvaćaju tuđa vjerovanja, stavove i emocije. Rezultat svega toga često je nemogućnost predviđanja što će druga osoba reći ili napraviti u različitim socijalnim situacijama. Učenje socijalnih vještina daleko je zahtjevnije za osobe s autizmom jer često iziskuje razumijevanje kompleksnih međuljudskih odnosa, praćenje verbalnih i neverbalnih znakova, odnosno neusklađenost izrečenog i pratećih gesti. U komunikaciji dodatno mogu biti zbujujuće situacije u kojima se koristi humor i ironija.

Učenici s poremećajem iz autističnog spektra imaju spomenute teškoće u socijalnom ponašanju, u području komunikacije, a javljaju se i jezične osobitosti. Njihovo obilježje su posebni interesi i sklonost rutinama kao i otpor prema promjenama. Mogu pokazivati stereotipne i repetitivne motoričke manirizme - kretanje bez svrhe: udaranja rukom, pucketanje prstom, ljaljanja, okretanja, hodanja na nožnim prstima, lupanja po predmetima, ljaljanje tijelom, vrtinja predmeta, lepršanje...

Dijelu njih, onima koji su dijagnosticirani kao Aspergerov poremećaj, svojstvena je i motorička nespretnost.

Kod djece s poremećajima iz autističnog spektra prisutne su i senzorne teškoće, bilo da se radi o prevelikoj osjetljivosti na podražaje iz okoline, bilo o premaloj ili nedovoljnoj osjetljivosti na podražaje iz okoline.

No, odgovarajućim edukacijsko-rehabilitacijskim postupcima funkciranje djeteta može se u velikoj mjeri poboljšati.

1.2. POVIJESNI OSVRT

Pojam autizam prvi puta je spomenuo Eugen Bleuler 1911. godine pri opisu shizofrenije. Skupinu djece sa značajkama autizma 1943. godine opisao je američki dječji psihijatar Leo Kanner kao *autističan poremećaj afektivnih veza* – „... djeca sama sebi dovoljna, žive kao u nekoj školjci, najsretnija kad ih se ostavi na miru, ponašaju se kao da su hipnotizirana, pružaju dojam tihe mudrosti,...“. Poremećaj je nazvao *infantilnim autizmom*. 1944. g. bečki psihijatar Hans Asperger je, nezavisno od Karrera i ne znajući za njega, također opisao četvero dječaka nazivajući ih „autistični psihopati dječje dobi“. On je naglasio da tu djecu karakterizira nedostatak empatije, nesposobnost uspostavljanja prijateljstva, ograničeni interesi i motorička nespretnost te uglavnom dobro kognitivno funkciranje.

Autorica Lorna Wing je 1981. godine prva uvela pojam Aspergerov sindrom. Ona 1988. stvara i pojam „autističnog spektra“ želeći pokazati velike individualne razlike koje se javljaju u populaciji osoba s autizmom, na tzv. kontinuumu gdje su na jednoj strani osobe s jedva izraženim teškoćama u socijalnoj prilagodbi dok su na drugoj strani osobe s izraženim komunikacijskim i intelektualnim teškoćama, nerazvijenim govorom i epilepsijom koja, kao bolest, dodatno otežava stanje.

1.3. UZROK AUTIZMA

Teško je sa sigurnošću reći što je uzrok autizma jer poremećaj nije do kraja istražen. Nismo sigurni je li autizam posljedica jednog ili više različitih uzroka. Psihološki uzroci poremećaja o primjerice emocionalno hladnim majkama, danas su u potpunosti odbačeni i pripadaju povijesti. Jedinstveno je mišljenje da uzrok jesu različita oštećenja središnjeg živčanog sustava koja se manifestiraju sa specifičnim simptomima. Na pojavnost autizma utječu genski čimbenici, virusne infekcije, komplikacije u trudnoći i porođaju te ostali uzroci koji djeluju na moždano oštećenje što rezultira poremećajem iz autističnog spektra i intelektualnim teškoćama. O tome su pisali S. Baron-Cohen i P.Bolton 1993. nazivajući to modelom krajnjeg zajedničkog učinka.

Sažeto, uzrok je autizma neurobiološki. Određeni broj djece s autizmom ima ili tijekom života dobije epilepsiju. Prema nekim autorima to je 30-40%.

1.4. UČESTALOST AUTIZMA

Poremećajima iz autističnog spektra i poremećajima socijalne komunikacije treba pristupiti kao najčešćim poremećajima u razvojnoj dobi, čija učestalost prema kliničkim studijama neprestano raste i ugrožava razvoj sve većeg broja djece, posljedično i radnu sposobnost odraslih osoba. Autism-Europe trenutno podržava klinički dokazanu učestalost od 1 djeteta na 150 rođenih za poremećaje iz autističnog spektra. Centar za kontrolu i prevenciju bolesti prati učestalost autizma u SAD-u i krajem ožujka 2014. objavio je nove podatke koji govore o pojavnosti autizma 1 : 68 djece (kod dječaka 1 : 42, kod djevojčica 1 : 189). U svakom slučaju, autizam je rastući svjetski problem i zahtijeva posebnu pozornost i brigu društvene zajednice. Javlja se češće u dječaka nego u djevojčica, prema nekim autorima 4 puta češće.

2. ŠKOLOVANJE UČENIKA S POREMEĆAJEM IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

Učenici s autizmom su prvenstveno djeca i tako ih treba promatrati i doživljavati. Za kvalitetno školovanje trebaju odgovarajuću podršku kako bi prevladavali teškoće. Potrebno je prihvati njihovu različitost i osobnost u razvoju i osigurati uvjete za ostvarivanje maksimalnog razvoja svakog pojedinog učenika i njegovih kompetencija. Također, važno je osiguravanje odgoja i obrazovanja što bliže mjestu stanovanja.

Velike su individualne razlike među učenicima s autizmom, stoga nije moguće očekivati jedinstven oblik školovanja za svu djecu s poremećajem iz autističnog spektra. Ona se razlikuju po načinu učenja, komuniciranju i razvoju socijalnih vještina kao i po oblicima neprimjereno ponašanja. Individualne su razlike u načinu utjecaja tih karakteristika na svaku pojedinu osobu. Dio učenika, koji imaju veće teškoće u funkcioniranju, za školovanje će trebati visoko strukturirani program s okolinskom podrškom, dakle vizualno-kognitivno potpomaganje. Ovaj oblik školovanja može se osigurati prvenstveno u posebnim školama koje njeguju specijalizirani pristup.

Za učenike koji imaju veće sposobnosti moći će se, uz odgovarajuću podršku i program, osigurati školovanje u redovnim školama.

“ Uspješna i sigurna edukacijska integracija u redovnu školu moguća je za učenike s Aspergerovim poremećajem, za učenike s poremećajem iz autističnog spektra koji su graničnog ili prosječnog intelektualnog razvoja, s blažim odstupanjem u socijalnoj interakciji odnosno s umjerenim stupnjem autizma, a kod kojih su smetnje u ponašanju zastupljene u manjoj mjeri ” (HNOS; 2005.)

Dr. Temple Grandin, visokofunkcionirajuća osoba s autizmom kaže:

“.....ja sam razvila moje talente. Često se previše orientiramo na teškoće. Trebate se usmjeriti na vještine u kojima ste dobri i pronaći načina da ih iskoristite u korist onoga što je vaša teškoća...”

Upravo nas ova izjava potiče da u odgoju i obrazovanju djece s poremećajima iz autističnog spektra naglasak bude na njihovim jakim stranama, prvenstveno na onome što djeca mogu i u čemu su dobra. Dakako da ćemo ih podupirati i u onom u čemu su slabiji.

Stjecanje odgovarajućih kompetencija za poučavanje učenika s poremećajem iz autističnog spektra treba omogućiti učiteljima i stručnim suradnicima kao i pomoćnicima u nastavi.

Roditeljima treba dati priliku da se aktivno uključe u svaku etapu u školovanju svog djeteta i da budu partneri u odgojno-obrazovnom procesu.

Kako će se u redovnu školu uz druge učenike s poremećajem iz autističnog spektra češće uključivati učenici s Aspergerovim poremećajem, potrebno je navesti njihove karakteristike i specifičnosti razvoja.

Navedeno je da se „klasični autizam“ diagnosticira do treće godine života. Aspergerov poremećaj ima manje naglašene simptome i diagnosticira se kasnije, uglavnom početkom ili tijekom školovanja.

2.1. OBILJEŽJA ASPERGEROVOG POREMEĆAJA – „jake strane“

Za što kvalitetniju edukacijsku integraciju učenika s Aspergerovim poremećajem važno je istaknuti njihove, uvjetno rečeno, „jake strane“:

1. Iznimno pamćenje

Ove učenike karakterizira iznimno pamćenje, posebice detalja i činjenica. Neki njihovo pamćenje nazivaju fotografskim. Posebice dobro mogu pamtitи mjesta kojima su se kretali, stoga kažemo da imaju odlično spacialno i topografsko pamćenje. Dobro pamćenje možemo iskoristiti za poticanje samopouzdanja i doživljaj uspjeha.

2. Mišljenje u slikama (visual thinkers – Temple Grandine)

Već spomenuta osoba s autizmom kojoj zahvaljujemo za mnoge spoznaje o doživljavanju svijeta osoba s autizmom, Temple Grandin, opisuje autiste kao vizualne mislioce, kao osobe koje riječi koje čuju pretvaraju u slike. Mišljenje osoba s poremećajima iz autističnog spektra drukčije je od uobičajenog. Također, ovi učenici skloniji su konkretnom mišljenju i imaju teškoće u apstraktnom mišljenju. Zato je važno davati pretežno slikovne instrukcije i dati prednost grafičkom izražavanju.

3. Stvaranje "posebnih pravila" i vlastite logike zapažanja i pamćenja/prisjećanja

Učenici s poremećajem iz autističnog spektra vole slijediti određeni redoslijed ili pravila. To proizlazi iz njihove sklonosti rutinama. Rutine unose sigurnost i predvidljivost u njihove živote. Ponekad uočavaju pravilnosti u pojavi nekih događaja i ponašanju drugih ljudi koje mi ne zamjećujemo.

4. Preferiranje društva odraslih

- s odraslim osobama djeca s autizmom se osjećaju ugodno, češće ugodnije nego s vršnjacima
- doslovno tumače određene fraze, idiome ili metafora poput: Je li ti maca pojela jezik? /Lud od sreće. /Pogled može ubiti./ Drži oči na lopti./ Pao mi je mrak na oči.
- koriste prozodiju – nema varijacija u melodičnosti govora (ton, jasnoća, visina, ritam.... monoton i ravan govor)
- misle naglas – izgovaraju svoje misli glasno kao što ponekad čine manja djeca urednog razvoja, time mogu ometati drugu djecu u razredu.

5. Motorička nespretnost

Motorički razvoj ove djece može biti usporen, neka djeca s Aspergerovim poremećajem nauče hodati nekoliko mjeseci kasnije od očekivanoga. U njih je izražena motorička nespretnost i teškoće u koordinaciji. Vještine hvatanja i bacanja lopte mogu biti slabije nego kod vršnjaka. Mogu imati problema u vezivanju vezica na cipelama i općenito na satovima tjelesno-zdravstvene kulture, posebice u dvorani gdje i buka i odjekivanje zvukova može stvoriti dodatne teškoće. Također, nekim učenicima je uredno pisanje problem čemu se može doskočiti u vrijeme moderne tehnologije.

6. Neobične reakcije na senzorne podražaje

Učenici s poremećajem iz autističnog spektra mogu imati teškoće u senzornoj integraciji. Disfunkcije su moguće na sedam osjetnih područja (taktilno, vizualno, auditivno, vestibularno, proprioceptivno, olfaktorno i oralno). Neka su djeca preosjetljiva na podražaje iz okoline, neka su nedovoljno osjetljiva. Mogu biti vrlo osjetljiva na određene zvukove i načine dodirivanja i smanjeno osjetljiva na niske razine boli. Pogoden je jedan ili više osjetilnih sustava. Uobičajeni podražaj može biti doživljen kao nepodnošljivo jak.

Poremećaji iz autističnog spektra donedavno su dijagnosticirani prema DSM-IV (Dijagnostički i statistički priručnika za duševne poremećaje) koji je izdala Američka psihijatrijska udruga.

Sada vrijedi novi priručnik, DSM-V iz kojeg izdvajamo sljedeći opis poremećaja iz autističnog spektra.

2.2. KRATKI OPIS RAZVOJNIH POREMEĆAJA PREMA DSM-V KRITERIJIMA (2013)

POREMEĆAJI IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA 299.0 (F 84.0)

Dijagnostički kriteriji:

1. kontinuirani deficiti u socijalnoj komunikaciji i socijalnim interakcijama u više konteksta i primjetni su trenutno ili povijesno gledano kao:
  - deficiti u socijalno-emocionalnoj uzajamnosti
  - deficiti u neverbalnoj komunikaciji
  - deficiti u razvoju, održavanju i razumijevanju socijalnih odnosa

Ozbiljnost poremećaja se temelji na društvenim komunikacijskim poteškoćama i ograničenim ponavljajućim obrascima ponašanja kojima je potrebno odrediti trenutnu težinu.

2. ograničenja, ponavljajući obrasci ponašanja, interesa ili aktivnosti barem u dva od navedenih konteksta i primjetni su trenutno ili povijesno gledano kao:
  - stereotipni ili ponavljajući motorički pokreti, stereotipno korištenje objekata ili govora
  - inzistiranje na istom, rutini ili ritualiziranim obrascima ili verbalno-neverbalnim obrascima ponašanja
  - veoma ograničeni interesi, fiksacija interesa je abnormalna intenzitetom ili fokusom
  - hiper ili hipoaktivnost na osjetne podražaje ili neobični interesi za pojedine osjetne aspekte okoline

Ozbiljnost poremećaja se temelji na društvenim komunikacijskim poteškoćama i ograničenim ponavljajućim obrascima ponašanja kojima je potrebno odrediti trenutnu težinu.

3. simptomi moraju biti prisutni u ranom razvoju, ali se deficiti ne mogu jasno očitovati dok zahtjevi socijalne komunikacije ne pređu ograničene kapacitete ili u kasnijem životu mogu biti prikriveni naučenim strategijama.
4. simptomi uzrokuju klinički značajno pogoršanje u društvenim, profesionalnim ili drugim važnim područjima sadašnjeg funkcioniranja.
5. ovi poremećaji ne mogu se bolje objasniti intelektualnim razvojnim poremećajem ili globalnim kašnjenjem u razvoju. Intelektualne teškoće i poremećaji iz autističnog spektra često su istovremeno prisutni, za dualnu dijagnozu poremećaja iz autističnog spektra razina uz intelektualne teškoće razvoj socijalne komunikacije mora biti ispod očekivane razine u odnosu na opću razvojnu razinu.

SOCIJALNO-KOMUNIKACIJSKI POREMEĆAJ 315.39 (F 80.89)

Dijagnostički kriteriji:

1. stalni problemi u socijalnom korištenju verbalne i neverbalne komunikacije koji se odražavaju u svemu nadalje navedenom kao:
  - deficiti u korištenju komunikacije za socijalne potrebe primjereni društvenim normama
  - smanjena sposobnost reguliranja komunikacije u skladu s kontekstom i potrebama sugovornika
  - poteškoće u slijedenju pravila razgovora i pričanja priče
  - poteškoće u razumijevanju onog što nije izričito navedeno, nedoslovnog ili dvosmislenog značenja
2. deficiti dovode do funkcionalnih ograničenja za učinkovitu komunikaciju, sudjelovanje u društvu, u socijalnim odnosima, akademskom obrazovanju ili u profesionalnom bavljenju, pojedinačno ili u kombinaciji.
3. početak simptoma je u ranom razvoju, ali se deficiti ne mogu jasno očitovati dok zahtjevi socijalne komunikacije ne pređu ograničene kapacitete.
4. simptomi se ne mogu pripisati drugim medicinskim ili neurološkim stanjima ili niskim sposobnostima na području strukture teksta i gramatike, a ne mogu se bolje objasniti poremećajima iz autističnog spektra, intelektualnim razvojnim poremećajem, globalnim razvojnim kašnjenjem ili drugim mentalnim poremećajem.

3. PODRŠKA UČENICIMA IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA U REDOVNOJ ŠKOLI

3.1. ODGOJNO-OBRAZOVNO UKLJUČIVANJE UČENIKA S POREMEĆAJIMA IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

Za ostvarivanje inkluzivnih potreba učenika s teškoćama Hrvatski nacionalni obrazovni standard preporučuje izradu individualiziranih odgojno-obrazovnih programa (IOOP). Ovaj program je prilagođen i individualiziran prvenstveno prema sposobnostima učenika („jakim stranama“ učenika tek onda „teškoćama“ i potrebama učenika). Sadrži i plan podrške koji prepostavlja različite prilagodbe i postupke podrške u nastavi u odnosu na:

- sadržaje učenja (npr. prilagođavanje količine pojmljiva koje učenik mora naučiti ili broj zadataka koje mora završiti, prilagođavanje načina prenošenja obrazovnih sadržaja učeniku - isticanje bitnog različitim tipovima obilježavanja i/ili slikovnog predstavljanja)
- metode i oblike rada (primjerena glasnoća govora učitelja/pomoćnika, preciznost i kratkoća u davanju uputa, provjera

---

razumijevanja slušanog i gledanog, poticajna pitanja zatvorenog tipa, vizualna podrška u strukturiranju prostora, vremena i socijalnih odnosa)

- sredstva i materijale (slike, karte, crteži, sheme, individualizirani nastavni listići, specifična oprema i didaktički materijali)
- samostalnost učenika (stupnjevito pružanje pomoći i podrška pri rješavanju zadataka, rukovanju geometrijskim priborom...)
- vrijeme rada (predviđanje produljenog vremena za rješavanje zadataka i odgovore učenika)
- način rada (pojedinačno zadavanje zadataka, odabir tipova zadataka po principu lakši-teži-lakši, češće vježbanje i ponavljanje)
- prostor (sjedenje učenika na mjestu koje mu najbolje odgovara u blizini učitelja zbog lakšeg nadziranja i pružanja podrške u radu)
- provjeravanje znanja i ocjenjivanje (omogućiti učeniku provjeru znanja: usmeno i/ili pismeno, individualno ili grupno uz prilagođavanje zahtjeva osobitostima učenika, češća provjera znanja u kraćim vremenskim jedinicama i s manjim brojem zadataka ili pitanja u ispitivanju).

Učitelj i pomoćnik u nastavi trebaju uvažavati posebnosti učenika s poremećajem iz autističnog spektra (PAS) te pružati odgovarajuću podršku i vrste poticaja učeniku u odnosu na:

- a) **motivaciju učenika** - pohvaliti učenika za uspješno obavljeni zadatak i dobro ponašanje (možete mu kimnuti glavom i nasmiješiti se, pomilovati ga po glavi, dodirnuti po ramenu, izgovoriti pohvalu pred cijelim razredom ili samo njemu, nacrtati srce, sunce, cvijet ili bilo koji pozitivan simbol u bilježnicu, napisati pohvalu, omogućiti omiljenu aktivnost za vrijeme odmora)
- b) **aktivnost učenika** - jasna i redovita povratna informacija učeniku o (ne)uspješnosti izvršenog zadatka, pozitivnoj (negativnoj) socijalnoj interakciji, ponašanju učenika.

Osnovna je zadaća pomoćnika u nastavi neposredna podrška učenicima s teškoćama u razredu kojom im se pomaže u uključivanju u razredni kolektiv, savladavanju socijalno-psiholoških prepreka i nastavnih sadržaja. Pomoćnik u nastavi razvija pozitivan i suradnički odnos s učenikom te ovisno o potrebama učenika pruža podršku pri aktivnostima samozbrinjavanja (ako je potrebno), prilagodbi na okolinu, socijalnom i nastavnom uključivanju te posreduje u socijalnim interakcijama s vršnjacima. Također, pruža podršku pri ostvarivanju optimalne komunikacije s okolinom te podršku u učenju i usvajanju nastavnih sadržaja (pomoći u čitanju, snalaženju na radnoj površini, priprema pribora za rad, objašnjavanje nepoznatih riječi, usmjeravanje pažnje...).

Učitelju pak, pomoćnik u nastavi pomaže u kreiranju nastavnih ciljeva, zajednički razrađuju individualizirane odgojno-obrazovne programe te surađuju u realizaciji planiranog. Pomoćnik u nastavi uključuje se i u rad cijelog razreda i škole te surađuje s ostalim učiteljima unutar kolektiva, sve zbog poboljšanja uvjeta školovanja učenika s posebnim obrazovnim potrebama. Također, pomoćnik u nastavi svakodnevno (prije i poslije nastave) komunicira s roditeljima učenika razmjenjujući informacije vezane uz potrebe učenika i nastavu te s njima razvija suradnički odnos.

3.2. VRSTE I RAZINE PODRŠKE UČENICIMA S POREMEĆAJIMA IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

Pomoćnik u nastavi je osoba koja pruža pomoć prema individualnim potrebama učenika s posebnim potrebama. Podrška se koristi radi podržavanja učenja i ponašanja učenika s PAS. Podršku bi trebalo smanjivati koliko je god moguće kako bi se pridonijelo razvoju samostalnosti učenika. Cilj je da učenik u potpunosti samostalno ovlada određenom vještinom. Izbor oblika i vrste podrške uvjetovani su razinom samostalnosti i sposobnosti učenika s PAS. Vrste podrške mogu biti:

Fizička pomoć i vođenje je najviše nametljiva vrsta podrške u kojoj fizički vodimo učenika da dovrši zadatak ili aktivnost. Može se koristiti za poučavanje svih vještina koje zahtijevaju određene motoričke pokrete. Fizičko vođenje:

- upravljanje rukom, dlanom ili tijelom tijekom cijelog zadatka,
- upravljanje rukom ili dlanom na početku zadatka,
- vođenje ruke ili dlana do potrebne radnje,
- lagani dodir,
- djelomična fizička podrška (upravljanje rukom ili dlanom na početku zadatka, vođenje ruke ili dlana do potrebne radnje, lagani dodir).

Demonstracija - demonstriramo izvođenje zadatka, ponašanja koje želimo da učenik izvede

- potpuna demonstracija - demonstriramo cijelu izvedbu (npr. želimo da učenik pljesne, plješćemo dok izgovaramo "pljesni" ili "napravi ovo")
- djelomična demonstracija - demonstriramo dio izvedbe (započnemo radnju).

Podrška gestom je svaki pokret kojim usmjeravamo učenika prema očekivanoj izvedbi (pokazivanje prstom, pokazivanja potrebnih radnji gestom, gestom podsjećamo učenika da napravi određenu radnju, gestom pokazujemo učeniku da započne ili završi korak).

Vodenje gestom:

- gestom pokazivati sve kretnje potrebnih radnji,
- pokazivati prstom,
- gestom pokazati učeniku da započne ili završi korak.

Pozicioniranje je postavljanje materijala, predmeta na određenu poziciju (bliže učeniku) kako bi se povećala vjerojatnost točnog odgovora (izvedbe).

Verbalna podrška je bilo koji oblik verbalnog usmjeravanja, pojašnjavanja ili podsjetnika (uputa, poticaj, nalog, opomena, objašnjenje), a često može biti i samo ponavljanje upute.

Verbalno vođenje (uputa, poticaj, nalog, opomena, objašnjenje):

- upotreba govora radi objašnjavanja pojedinoga dijela koraka,
- upotreba riječi kojom se objašnjava pojedini dio koraka,
- upotreba riječi kojom se zapovijeda početni ili završni korak.

Razine pružanja podrške u praktičnim vještinama kreću se od izrazito nametljivih do nenametljivih:

- potreba za stalnim nadzorom kod osoba s minimalnom samostalnosti,
- potreba za nadzorom, verbalnim vođenjem te povremenom pomoći kod osoba koje imaju usvojene jednostavne vještine i navike,
- povremeno potreban nadzor i usmjeravanje kod osoba koje posjeduju većim dijelom izraženu samostalnost.

3.3. PRUŽANJE PODRŠKE UČENICIMA IZ AUTISTIČNOG SPEKTRA

3.3.1. Podrška u komunikaciji s okolinom

Većina osoba s poremećajima iz autističnog spektra nema razvijene vještine koje su potrebne za spontano komuniciranje, već im je za to potrebna poduka. Razredna i školska okruženja pružaju mnogo mogućnosti za razvijanje funkcionalnog komuniciranja u okvirima društvenog konteksta u kojima treba:

- poticati razvoj obraćanja pažnje (na tražene aktivnosti, predmete, događaje),
- učenje slušanja (na primjer, poučavanje učenika da gleda govornika),

- razvijanje razumijevanja usmenog govora (pojmovi, izrazi),
- razvijanje izražavanja usmenim govorom (pravilan, svrhovit način),
- razvijanje vještina razgovaranja (pričavljivanje osnovnih konceptacija razgovaranja kao što su slušanje, prekidanje razgovora, upotreba glasnih i tihih riječi, govor i mišljenje, emocionalnog konteksta i socijalnih situacija u obliku simboličkih crteža ili slika s tekstovima).

Kako komunicirati s osobama s PAS?

- govoriti blagim tonom i jednostavnim izrazima s malo riječi i s podrškom jednostavnim gestama ili slikovnim prikazima,
- koristiti jasne, kratke i precizne rečenice,
- davati jednu po jednu informaciju postupno,
- svoje akcije vezane za učenika objašnjavati te pratiti jednostavnim izrazima i uvijek na isti način,
- sigurni smo da učenik na nas obraća pažnju i svjesno je da mu se obraćamo (pogledaj me da znam da me slušaš),
- koristiti dodir za skretanje pažnje učenika,
- važne obavijesti ne dajemo ako je velika buka u komunikacijskom kanalu,
- naglašavati svoje emocionalne izraze mimikom lica i jednostavnim izrazima.

Učenici s PAS za izražavanje vlastitih želja i potreba koriste osim verbalnog izražavanja i alternativne načine komuniciranja: gestom (npr. odmahivanje glavom za ne), korištenje stvarnih predmeta za priopćavanje (donošenje jakne-najavljivanje odlaska), korištenje slikovnih prikaza, upotreba glasa bez uobičajenih riječi (npr. „ah-ah-ah“ - odlazak na toalet), upotreba pisanih poruka (učenik piše ili upotrebljava kartice s napisanim riječima) i primjena znakovnog govora. Pri učenju, uvježbavanju i korištenju komunikacije koristimo:

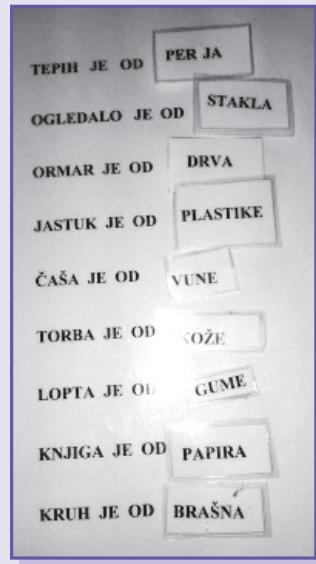
- verbalnu uputu - koristimo jednostavan jezik za usmjeravanje učenika s PAS,
- gestu ili znak,
- demonstraciju,
- fizičko vođenje.

3.3.2. Podrška u učenju

U poučavanju učenika s PAS najčešće se preporučuje pristup primjene **vizualnih pomagala**. Učenici često očituju relativno jake strane u konkretnom mišljenju, mehaničkom zapamćivanju te razumijevanju vizualno-spacijalnih odnosa, a teškoće u apstraktnom mišljenju, socijalnoj spoznaji, komunikaciji i pažnji. Jedna je od prednosti korištenja vizualnih pomagala u tome što se njima učenici mogu služiti tako dugo koliko im je to potrebno radi procesuiranja informacija. Primjena vizualnog potkrepljivanja olakšava pojedincu da se usredotoči na poruku.

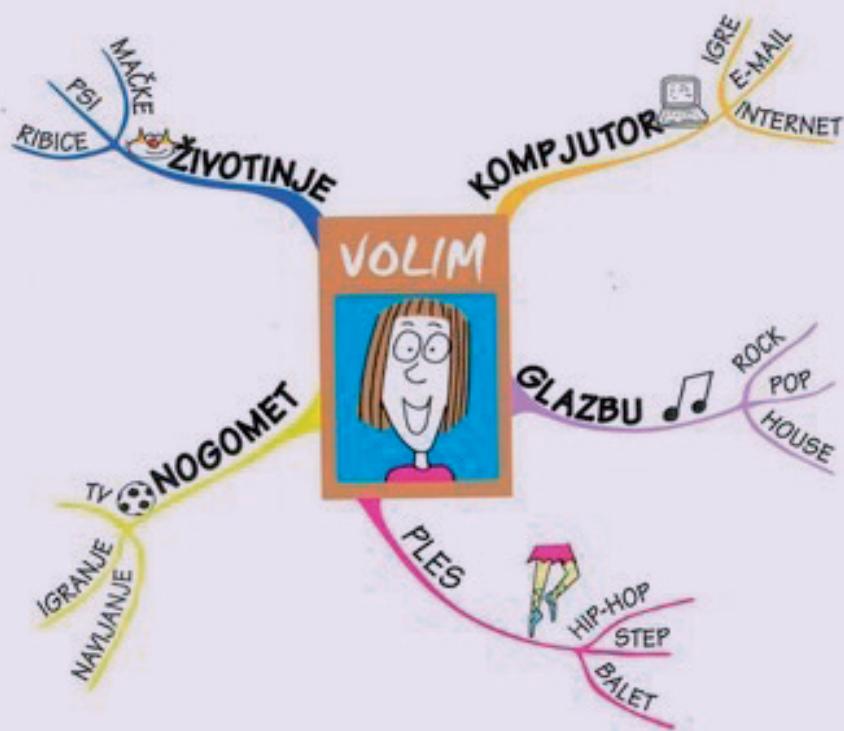
Vizualna se pomagala i simboli prema složenosti nižu od jednostavnih i konkretnih do apstraktnih. Njihov slijed pomiče se od stvarnog predmeta ili situacije do snimke, fotografije u boji, slike u boji, crne i bijele slike, crtanjem linije, te konačno do grafičkog simbola i pisanog govora.

Učenici s PAS bolje funkcioniraju unutar dobre strukture. Ona im omogućava predvidljivo, a time i sigurno okruženje unutar kojeg njihova razina razumijevanja, uspješnosti i samostalnosti raste. Rasporedi, kao i sva ostala relevantna vizualna podrška, se mogu po potrebi koristiti u različitim okruženjima: škola, kuća/dom, zajednica.

Vizualna struktura omogućava učeniku strategije za izvršavanje zadatka na fleksibilan način pomoći:

- vizualnih uputa (gdje početi i slijed koraka),
- vizualne organizacije (pokazuje kako su prostor i materijali omeđeni),
- vizualne jasnoće (privlači pažnju na važne, relevantne informacije).

Poučavanje djece korištenjem **vizualnih metoda** i razvijanjem njihovih vizualnih sposobnosti minimaliziraju se deficiti auditivnog procesuiranja i komunikacije: upute, nalog, podsjetnik u obliku konkretnog predmeta i pisane upute pomažu učeniku da se što bolje organizira. Dok učenik radi mogu se koristiti i uzorci završenih radova da pokažu učenicima kako bi trebali izgledati, radni materijal treba biti jasno označen ili organiziran na učenikovoj razini razumijevanja neki materijali se ne mogu koristiti u igri ili odmoru, a neki su samo za učitelja za označavanje materijala koriste se fotografije, crteži, objekti, brojevi...sve što pomaže učeniku složiti odvojene dijelove zadatka u pravilnom slijedu.

Kako poticati i pružati podršku učeniku s PAS u učenju?

- primijeniti slikovne (vizualne) metode poučavanja (dnevni i individualni rasporedi, popis i koraci aktivnosti, oznake na materijalima, razredna pravila- crteži/simboli, usmene upute praćene slikovnim informacijama),
- nabrojati, napisati i izreći sve korake potrebne za izvršenje zadatka,
- reducirati zadatak u nekoliko izvedivih dijelova, u očekivanim vremenskim okvirima,
- u pisanom materijalu pomoći učeniku ukazujući na podcrtane bitne činjenice na koje treba obratiti pažnju (sažetak),
- stupnjevito pružanje pomoći u odnosu na samostalnost učenika,
- dugotrajnije vježbanje i ponavljanje bitnih dijelova sadržaja,
- strukturirati okolinu tako da učenik uspješno završi zadatak (staviti naglasak na ono što dijete može a ne na ono što ne može učiniti),
- primjena konkretnih primjera i aktivnosti „iz prve ruke“,
- uočavanje pojave frustrirajućih zadataka i aktivnosti,
- pohvala treba biti konkretna i precizna, tako da učenik poveže ono što je dobro uradio s pohvalom (kod općenite pohvale, na pr. „Dobro ti ide“ učenik bi mogao shvatiti kako je dobro što nije nogama kod rješavanja zadatka, tako da treba precizirati , na pr. „Dobro ti ide množenje brojeva“.).

3.3.3. Podrška u socijalnim interakcijama

Razvijanje socijalnih vještina osobito je važno u procesu uključivanja osoba s PAS u socijalnu sredinu te u svrhu povećanja njihove samostalnosti i ostvarivanja kvalitetnijih međuljudskih odnosa. Mnoge osobe s PAS u socijalnom okruženju funkcioniraju na temelju pogrešnih percepcija koje su krute ili pretjerano doslovne. Prepoznavanje tih pogrešnih percepcija može pridonijeti razumijevanju ponašanja i potreba učenika s autizmom u socijalnim situacijama. Pogrešne percepcije obuhvaćaju:

- primjenu pravila u samo jednoj situaciji,
- doslovno shvaćanje svega što netko kaže kao istinitog,
- prestanak svakog djelovanja u situaciji kada ne znaju točno što treba učiniti.

U samom procesu razvijanja socijalnih vještina, učenici moraju imati mogućnost sudjelovanja i interaktivnog djelovanja s drugim osobama u različitim prirodnim okruženjima u kojima se raspolaže primjerenum oblicima socijalnih vještina, prirodnim uputama i poticajima te funkcionalnim osnaživanjima. Osobe s PAS traže eksplisitno poučavanje razvijanja socijalnih vještina i razumijevanja socijalnih situacija. Neke od dokazano najučinkovitijih metoda u poučavanju socijalnim vještinama učenika s PAS su:

1. Primjena društvenih priča

Jedna od najpoznatijih i najčešće korištenih metoda poučavanja socijalnim vještinama je primjena društvenih priča. Društvena priča sadrži opis socijalne situacije koji obuhvaća socijalne uloge i primjerene reakcije, a piše se posebno za svaku određenu situaciju u kojoj pojedinac pokazuje otežano funkcioniranje ili razumijevanje. Društvene ili socijalne priče mogu stvarati roditelji, učitelji i ostale osobe iz socijalne okoline učenika s PAS. Mogu se upotrebljavati kod onih pojedinaca čija kognitivna razina funkcioniranja osigurava njihovo razumijevanje. Učenici koje nemaju razvijene vještine čitanja mogu slušati društvene priče snimljene na nekom mediju (CD) ili im je može čitati netko drugi. Kako bi bila djelotvorna, društvena priča treba opisivati situaciju iz perspektive osobe, treba usmjeravati osobu prema primjerenu ponašanjem i treba postati glas osobe (tj. treba biti iz „ja“ perspektive).

2. Poučavanje temeljnim društvenim pravilima

Razvijanje razumijevanja osnovnih pravila koja prate određenu situaciju pomoći će učeniku u prilagođavanju socijalnom kontekstu te možda sprječiti pojačanu anksioznost i smanjiti ovisnost o neprimjerenum oblicima ponašanja koja je potrebno svladati. Presudne socijalne vještine, za koje će osobama s autizmom vjerojatno biti potrebna neka vrsta izravne poduke, obuhvaćaju:

-
- čekanje - vizualne upute poput slika predmeta i pisanih riječi mogu pružiti konkretnu informaciju koja će čekanje učiniti manje apstraktnim i izvjesnijim u odnosu prema samoj situaciji,
  - čekanje na red - može se poučavati primjenom društvenih priča i primjenom slika ili piktografa radi usmjeravanja djeteta. Možda će također biti potrebno osigurati određeno podučavanje i ponavljanje aktivnosti čekanja na red,
  - prijelaze - primjena društvenih priča i prikazivanje upozorenja s vizualnim uputama, kao što su simboli koje učenik razumije, može pridonijeti tome da osoba iz jedne aktivnosti prijeđe u drugu. Prijelazi mogu biti osobito teški ako osoba nije dovršila aktivnost; stoga će možda biti potrebno pripremiti je za mogućnost da nedovršenu aktivnost završi poslije,
  - mijenjanje teme razgovora - neki se pojedinci mogu zadržati na jednoj temi i tako ostaviti dojam da su nesposobni ili da ne žele razgovarati o bilo čemu drugom. Pri poučavanju učenika s PAS o tome kada je potrebno završiti ili promijeniti određenu temu mogu pomoći vizualna pravila, utvrđena vremenska ograničenja te ugovaranje vremena i mjesta za bavljenje omiljenom temom,
  - prestajanje - pomoći može korištenje znakova u okruženju, kao što su promatranje i praćenje ponašanja drugih ljudi. Možda će biti potrebno koristiti štopericu te metodu provjeravanja njihova vlastitog djelovanja,
  - preuzimanje inicijative - društvene priče u kombinaciji s fotografijama ili slikama mogu biti posebno korisne za poučavanje načina na koji pojedinac treba pristupati drugim osobama, zamoliti ih za nešto, uključiti se u igru, pozdraviti te napustiti situaciju kada je uzrujan,
  - fleksibilnost - vizualni se sustavi mogu iskoristiti za objašnjavanje promjena na konkretan način. Pri primjeni niza rasporeda ili slikovitih prikaza ponašanja može se ukloniti ili prekrižiti određena slika ili simbol, a na njegovo mjesto staviti drugi,
  - smirivanje - vizualna se potkrepljenja mogu iskoristiti pri poučavanju sasvim određenim ponašanjima za smirivanje te pri poučavanju pravilima vezanim za određene situacije.

3. Ponavljanje spoznajnih prikaza

Ponavljanje spoznajnih prikaza još je jedna obrazovna strategija za poučavanje socijalnim vještinama koja pruža informacije u vizuelnom obliku. Ova metoda uključuje prikazivanje niza ponašanja u obliku slika ili piktografa koji su popraćeni tekstom. Učenik s PAS se vodi kroz ponovljenu primjenu niza ponašanja.

4. Primjena vršnjačke pomoći

Razvijanju socijalnih vještina učenika s PAS mogu pridonijeti vršnjaci. Najprije bi bilo korisno poučiti vršnjake da mogu bolje razumjeti ponašanje učenika s autizmom. Na primjer, učitelj bi trebao protumačiti neverbalnu komunikaciju ili objasniti da je određena aktivnost za učenika teška te utvrditi ono što vršnjaci mogu učiniti da bi pružili pomoć. Navedeno je moguće učiniti neformalno ili na više strukturirani način. Mladim učenicima mogu se prikazati načini upotrebe određenih poticaja za iniciranje i održavanje interakcije s učenicima s autizmom. Isto tako, potrebna im je pomoć pri komuniciranju s učenikom s autizmom. Vršnjake treba osnaživati u pogledu njihove uloge, baš kao što se u socijalnim interakcijama osnažuje sama osoba s PAS.

5. Primjena treninga socijalnih vještina u skupinama

Učenici s PAS mogu isto tako uživati pogodnosti poučavanja socijalnoj vještini u strukturiranoj maloj skupini. Mogu se nabaviti raznovrsni programi treninga socijalnih vještina te odgovarajući priručnici. Vježbe prate identičan oblik svake pojedine socijalne vještine koja je predviđena nastavnim planom i programom:

- utvrđivanje vještine i njezinih dijelova te vrijeme njezine primjene,
- oblikovanje vještine,
- igranje uloga,
- mogućnosti uvježbavanja,
- strategije uopćavanja.

6. Integrirane skupine za razonodu

Integrirane skupine za razonodu mogu mlađim učenicima s PAS pružiti mogućnosti interakcije s vršnjacima te stvoriti prirodno okruženje za prigodno poučavanje socijalnim vještinama. Skupine za razonodu osiguravaju prirodne situacije u kojima učenici s autizmom koriste govor kako bi izrazila želje, uče biti u blizini drugih učenika te imitiraju socijalne interakcije među vršnjacima bez teškoća.

7. Poučavanje vještinama samopromatranja/samosvladavanja

Konačni je cilj kod svih osoba, uključujući i one s autizmom, da se pomoću djelotvornih socijalnih vještina osnaži njihovo samostalno djelovanje u različitim okruženjima. Jedan je od načina kojim se kod visokofunkcionirajućih osoba s PAS može osnažiti njihova samostalnost poučiti ih postupcima samosvladavanja pomoću kojih nadziru svoje vlastito ponašanje kako bi zaslužili određeno osnaživanje. Proces poučavanja samosvladavanju obuhvaća:

-
1. Određivanje ciljanog ponašanja koje će osoba samopromatrati.
  2. Utvrđivanje onih osnaživanja koja su kod osobe djelotvorna.
  3. Kreiranje metode samopromatranja za osobu radi prikupljanja podataka (npr. tablicu, grafikon, mapu, naljepnice ili neku vrstu tehnički jednostavnog načina brojenja).
  4. Poučavanje osobe ciljanom ponašanju i načinu korištenja metode samopromatranja radi bilježenja primjene ponašanja.
  5. Osnaživanje samostalnosti osobe postupnim smanjivanjem interveniranja odrasle osobe i primjenu ponašanja samosvla-davanja osobe.

8. Poticanje sklapanja prijateljstava

Optimalno, cilj je razvijanja određenih socijalnih vještina sposobiti osobu za interakciju s drugim ljudima u različitim okruženjima te pružiti mogućnosti za razvoj društvenih odnosa. Osobe koje imaju osnovne socijalne vještine ipak mogu imati teškoća u svezi s izgrađivanjem povezanosti s drugom ljudima i podržavanjem interakcija s vršnjacima. Dodatnu socijalnu interakciju učitelji i roditelji te pomoćnik u nastavi mogu omogućavati na sljedeće načine:

- poticanje prijatelja na druženje s učenikom kod kuće,
- pružanje pomoći pri učlanjivanju u školske klubove/slobodne aktivnosti, s odgovarajućom podrškom za sudjelovanje u aktivnosti,
- poučavanje učenika u svezi s promatranjem druge djece kako bi slijedilo potrebne radnje,
- poticanje suradničkih igara,
- oblikovanje načina uspostavljanja odnosa s djetetom, uz poučavanje ostalih učenika u razredu,
- poticanje mogućih budućih prijateljstava,
- predviđanje razonode tijekom odmora,
- pripremanje projekata i aktivnosti kojima se objašnjavaju kvalitete dobrog prijatelja,
- pružanje pomoći djetetu u razumijevanju emocija putem izravnog poučavanja načina iščitavanja izraza lica i govora tijela te reakcija na znakove koji upućuju na različite emocije.

SAMUEL

PRAVILA PONAŠANJA U BLAGAVAONI:

1. SJEDITI OKRENUT LEDIMA PREMA KUHINJI
2. POJESTI UŽINU, RUČAK (BAREM MALO)
3. ODNIJETI SVOJ TANJUR I PRIBOR ZA JELO
4. PODIJELITI ČAŠE I NATOČITI SVAKOM DJETETU SOK
5. ČEKATI DOK SVA DJECA POJEDU
6. POSPREMITI STOL
7. PONEDJELJKOM POSPREMITI CIJELU BLAGAVAONU

3.3.4. Podrška u ponašanju

Učenici s poremećajima iz autističnog spektra često pokazuju neobična neprimjerena i neprihvatljiva ponašanja (agresija, autoagresija, destrukcija, bijes, ljutnja i repetitivna ponašanja, psihomotorni nemir). Takvo ponašanje ometa ne samo osobu već i učenje ostalih osoba u razredu/obitelji/parku tako da je vidljivo kako je područje ponašanja ovih osoba često glavna preokupacija učitelja i roditelja.

Važno je razraditi sustavni plan promjena ponašanja koji se temelji na razumijevanju karakteristika autizma i na poznavanju jakih strana i potreba pojedinog učenika s PAS. U izradi takvog intervencijskog plana nužno je imati na umu da svako ponašanje sadrži komunikativnu funkciju. U samom razvijanju intervencijskog plana potrebno je poštovati i njegovati timski rad u školi (sve važne osobe za učenika).

Prilagodba okruženja

Moguće prilagodbe u okruženju koje je važno podržavati:

- otklanjanje podražaja koji ometaju koncentraciju,
- smanjivanje senzornog podražaja, ako je to moguće- imajte na umu svaku pretjeranu osjetljivost koju učenik može imati na senzorni podražaj te pregledajte okruženje kako biste otkrili uzroke senzornog preopterećenja,
- u svakodnevnicu uključiti senzorna iskustva koja na učenika imaju smirujući učinak,
- unositi promjene u fizičko uređenje prostora, poput mjesta sjedenja,
- predvidiv i razumljiv raspored,
- planirati vrijeme za smirivanje ili prije problematičnih situacija uvesti odmore,
- izmjenjivati teže i zahtjevnije zadatke s onima koji su lakši i ugodniji,
- ponuditi izbore,
- omogućiti pristup omiljenim aktivnostima i vršnjacima osigurati mjesto na koje učenik može otići radi opuštanja.

Program pozitivnih strategija

Utvrđivanje programa u kojem se naglašava razvoj komuniciranja i primjerenih oblika ponašanja u predvidivom i poticajnom okruženju pridonosi smanjivanju učestalosti i ozbiljnosti problematičnih ponašanja. Preventivno postupanje djelotvornije je od reagiranja na neprimjereno ponašanje učenika. Pri usmjeravanju ponašanja izuzetno je važno unaprijed isplanirati promjenu.

Postupanje s repetitivnim ponašanjem

Moguće ih je umanjiti i u određenim okolnostima zamijeniti prikladnijim alternativama. Repetitivna ponašanja za osobe s PAS mogu imati određenu svrhu. Na primjer ako se služi repetitivnim ponašanjem (npr. ljaljanje) kako bi se smirio bilo bi primjerenog takvog učenika poučiti drugim metodama opuštanja koje omogućuju istu povratnu senzornu spregu (npr. ljaljanja na užetu u dvorani). Naći drugačiji izvor podražavanja kojim je moguće zadovoljavati senzornu potrebu, koji je društveno prihvatljiviji. Zatim kontroliranje repetitivnog ponašanja, određivanje mjesta i vremena u kojim su situacijama ove aktivnosti dopuštene.

Podupiranje razvijanja samokontrole

U središtu podučavanja su strategije razvijanja postupanja s bijesom i strategije samokontrole, a provode se na temelju primjena društvenih priča te na vizualnom poučavanju samokontrole.

Reaktivne intervencije ili intervencije koje se temelje na posljedici

Kako bismo u radu osigurali red i sigurnost, ponekad je nužno predvidjeti smišljenu reakciju na određeno ponašanje. Važno je dosljedno postupanje svih u okruženju učenika. Općenito postoje tri vrste reaktivnih tehniki:

1. Ignoriranje- primjenjivanje kada se radi o manjim oblicima neprimjerenog ponašanja.
2. Preusmjeravanje je važna sastavnica svakoga intervencijskog plana u svezi s ponašanjem. Ako je ponašanje neprihvatljivo, osoba mora biti upoznata s onim što se umjesto toga ponašanja od njega očekuje i to uz pomoć vizualnog pomagala. Preusmjeravanje se primjenjuje u kombinaciji sa strategijama pozitivnog programiranja.
3. Udaljavanje od potkrepljenja neželenog ponašanja može obuhvaćati udaljavanje iz situacije, što se ponekad označava kao "time-out". Ako je osoba izrazito uzrujana ili anksiozna, možda će biti nužno udaljiti je iz situacije radi njezina smirivanja.

Umjerena primjena poklon-bona

Temelji se na sustavu osnaživanja želenog ponašanja dobivanjem poklon-bona koje uvjetuje očitovanjem željene reakcije. Sistem poklon-bona kod nekih učenika s PAS koji ne reagiraju na socijalne nagrade poput pohvale djelotvorniji su od društvenih potkrepljenja. Trebalo bi i poklon-bon povezivati s pohvalom tako da se može postupno ukidati i zamijeniti nagradama koja su primjerene iskustvu djeteta. Različite su vrste poklon-bona (od omiljenog slatkiša do omiljene aktivnosti npr. rad na računalu).

Oblikovanje ponašanja

Poučavanje novom prihvatljivom obliku ponašanja može uključivati oblikovanje ponašanja kroz osnaživanje približnom želenom ponašanju. Postupno postavljamo kratke ciljeve da bi dosegli konačni cilj želenog ponašanja.

Intervencije u kriznim situacijama

Neki se učenici s PAS mogu prilično uznemiriti te treba imati isplanirani intervenciju rješavanja krizne situacije koja je dobro poznata članovima obitelji ali i učiteljima te pomoćniku u nastavi. Primjerno djelovanje može biti i to da se u izrazito stresnoj situaciji učeniku dopusti upuštanje u repetitivno, stereotipno ponašanje jer to ponašanje može predstavljati mehanizam svladavanja krizne situacije.

3.3.5. Podrška u interesima

Ako učenik očituje osobit interes i jake strane na određenom području (npr. glazba, drama, umjetnost, grafika, računalo), pružite priliku za usavršavanje na tom području. To ne samo da može pružiti zadovoljstvo i osigurati uspjeh već isto tako može dovesti do razvijanja vještina koje se tiču budućeg zaposlenja.

Trebalo bi raditi na širenju interesa učenika s PAS. Učeniku bi trebalo pružiti mogućnost izbora (npr. slobodnih aktivnosti) te vježbati biranje. Često osobe s autizmom biraju uvijek istu aktivnost zato što ne znaju kako izabrati nešto drugo. Potrebno je kontrolirati pristup interesima i vrijeme provedeno u bavljenju interesima (*Kada, Koliko dugo-* točno definirati vrijeme koristeći sat). Svakako treba dobro upoznati učenika kako bi se razumjeli njegovi interesi.

3.3.6. Podrška u usvajanju praktičnih vještina, znanja i navika

Kako bi osoba s PAS što samostalnije funkcionalirala u društvu, potrebno je stjecanje i usvajanje praktičnih znanja, vještina i navika. One se stječu kroz područja: funkcionalnog obrazovanja, svakodnevnih vještina, stručnih vještina te vještina provođenja slobodnog vremena.

Funkcionalno obrazovanje

Sposobnost primjene osnovnih obrazovnih vještina čitanja, pisanja i računanja u stvarnome životu još je jedno važno područje razvijanja funkcionalnih znanja kod većine učenika s autizmom. Oni moraju naučiti način priopćavanja osobnih informacija kao što su njihovo ime, datum rođenja, adresa i broj telefona. Njima su potrebna znanja u svezi s prepoznavanjem važnih znakova i pisanih uputa kao što su natpisi i označke cesta. Upotreba mjera za težinu, volumen, udaljenost i veličinu, računanje, upotreba kalendara, kazivanje točnog vremena u biti su vještine iz matematičke pismenosti koje kao takve imaju presudnu važnost za samostalno funkcioniranje.

Poučavanje funkcionalnim vještinama

Jedan je od osnovnih ciljeva školovanja stjecanje znanja i vještina koje su nužne za što samostalnije djelovanje učenika u društvu. Navedeno je možda osobito važno za učenike čije su teškoće povezane s autizmom jer su kod tih učenika pri stjecanju funkcionalnih vještina samostalnosti prisutne znatne teškoće. Planiranje funkcionalnih vještina treba biti provedeno u suradnji škole s članovima obitelji tako da poduka kod kuće i u školi bude postojana i učinkovita. Budući da se neke od tih vještina većinom odnose na područja koja spadaju u domenu privatnog života, planiranju u koje su uključeni roditelji ili drugi skrbnici treba pristupiti odgovorno i oprezno.

Vještine samopomoći

Osobe s PAS, često traže izravnu poduku koja se tiče osobne higijene, njegova i oblačenja.

Poučavanje osobnoj higijeni može predstavljati područje koje traži specifično planiranje i pouku. Planiranje obroka, pripremanje hrane, pa čak i hranjenje mogu biti dio programa rada s osobom. Vještine vezane uz domaćinske poslove koje su nužne za samostalno življenje mogu se poučavati ili osnaživati putem školskog programa. Kada se radi o starijim učenicima, tada izuzetnu važnost imaju vještine postupanja s novcem i kućnim proračunom.

Stručna znanja

Učenici s autizmom obično traže poduku za stjecanje osnovnih vještina koje traži svijet rada. To su opće vještine koje se preklapaju sa svim ostalim područjima.

Vještine provođenja slobodnog vremena

Slijedom prepoznavanja činjenice kako učenici s autizmom traže pomoći u razvijanju primjerenog načina provođenja slobodnog vremena njihovi odgojno obrazovni programi rada često uključuju rekreacijsku komponentu. Sudjelovanje u aktivnostima slobodnoga vremena može varirati od potpunog do djelomičnog sudjelovanja, što ovisi o potrebama pojedinca.

Vještine koje su potrebne za život u zajednici

Sigurnost je za većinu učenika s autizmom od presudnog značenja. Budući da se njihova samostalnost razvija u zajednici, važno je da se pri planiranju razmotre pitanja koja se tiču njihove sigurnosti. Socijalne su vještine svakako čvrsto povezane s vještinama koje se tiču života u zajednici. Pri planiranju poučavanja tim vještinama potrebno je voditi računa o slijedećim područjima npr. korištenje javnog prijevoza, svladavanje prometnih pravila za pješake i razumijevanje prometa i druge svakodnevne aktivnosti..

Pomoćnik u nastavi treba u svakodnevnim situacijama u školi i izvan škole pružati podršku učeniku s PAS u usvajanju praktičnih vještina. Očekuje se od pomoćnika u nastavi praćenje učenika na izvanučioničku ili terensku nastavu (snalaženje u novim situacijama, obavljanje praktičnih radova i sl.).

PODRŠKA UČENICIMA S ADHD-om

Pomoćnici u nastavi imaju veliku i važnu zadaću: omogućiti učenicima s teškoćama uspješno funkcioniranje u školskom sustavu. Njihova je osnovna zadaća pružiti učenicima s teškoćama neposrednu potporu u svladavanju školskog gradiva, uključivanju u razredno i školsko okruženje kao i poticanje njihove samostalnosti u školskoj svakodnevici.

1. Upoznavanje i uspostavljanje kontakta s učenikom

Prvi i najteži korak u ostvarivanju te zadaće je uspostavljanje što kvalitetnijeg odnosa s učenikom. Preduvjet za to je upoznavanje i razumijevanje karakteristika učenika kojemu ćete pomagati. S učenikom je potrebno uspostaviti odnos uvažavanja i povjerenja te ga neprestano održavati i dograđivati.

2. Postavljanje pravila ponašanja

Za rad s učenicima s ADHD-om potrebno je odmah na početku suradnje postaviti pravila ponašanja. Učenik treba uvijek znati koji su oblici ponašanja dozvoljeni, a koji to nisu, te što slijedi ako reagira neprihvatljivim oblikom ponašanja. Primjena dogovorenog i razrađenog sustava pohvale/nagrade i uskraćivanja nagrade treba biti dosljedna i pravovremena. Također je važno stvoriti strukturu i rutinu. Učenicima s ADHD-om rutina olakšava snalaženje i izvršavanje zadataka. Stoga je potrebno održavati stalnost u dnevnim aktivnostima, jasno odrediti slijed aktivnosti te jasno artikulirati zahtjeve.

3. Uspostavljanje suradničkog odnosa s učiteljem

Najvažniji dio vašeg rada odvijat će se u razredu. Neophodno je ostvariti suradnički odnos s učiteljem i dogоворити начине podrške učeniku, kao i sustav znakova u cilju neverbalne komunikacije kada je učeniku potrebna promjena aktivnosti, kretanje, dodatno pojašnjenje i slično. Razina i načini pomoći različiti su za svakog pojedinog učenika. Ovise o učenikovim poteškoćama, njegovom uzrastu, programima rada, obrazovnim očekivanjima i raznim drugim čimbenicima. U planiranju i ostvarivanju svojih zadaća budite kreativni i usmjereni isključivo na dobrobit učenika kojemu ste određeni za pomoćnika.

4. Postupci u neposrednom radu s učenikom

Optimalno je smjestiti se s učenikom u prvu klupu i odrediti mjesto pomoćnika obzirom na učenikovu lateralizaciju i opseg pomoći.

- Potičite učenika da na klupi ima samo neophodan pribor.
- Pomozite mu da razdijeli tekst ili gradivo na manje dijelove.
- Složene upute za rješavanje zadataka podijelite na nekoliko kraćih i jednostavnijih.
- Ako učenik grijše, objasnite mu gdje grijše i koji je način ispravan.
- Sve upute koje dajete učeniku trebaju biti kratke, jasne i razumljive.
- Tražite da ponovi što treba učiniti kako biste provjerili razumije li uputu.
- Ako uočite da mu je pažnja odlutala, lagano ga dodirnite i usmjerite na zadatke.
- Ne propustite istaknuti i pohvaliti uloženi trud i dobro riješene zadatke.
- Naučite razlikovati nemogućnost od neposlušnosti, to je vrlo bitno.
- Održavajte kod učenika interes za nastavne sadržaje i rad u školi.
- Sve što od učenika očekujete i tražite mora za njega biti i ostvarivo.
- Nikada nemojte rješavati zadatke umjesto učenika.

Ostvarite svoj najvažniji zadatak i omogućite učeniku uspješnost u ostvarivanju školskih zadaća, a samim tim i zadovoljstvo samim sobom i svojim postignućima.

5. Ostvarivanje kvalitetnog odnosa s roditeljima

U kontaktima s roditeljima dajte samo pregled dnevnih aktivnosti i osvrt na funkcioniranje i uspješnost. Izvješće o obrazovnim postignućima i napretku učenika prepustite učiteljima, to je njihov zadatak.

Vodite bilješke o svome radu. Budite ustrajni i dosljedni. Vaš će dobar rad pomoći učeniku u svladavanju školskih zadataka i omogućiti mu napredak.

OSNOVNA NAČELA OBRAZOVANJA UČENIKA S TEŠKOĆAMA S NAGLASKOM NA OŠTEĆENJE SLUHA I/ILI GOVORA

Govor, kao jedna od najsloženijih kognitivnih funkcija, filogenetski je najmlađa ljudska sposobnost što ga čini i najosjetljivijom na vanjske i unutarnje utjecaje. Utjecaj oštećenja sluha na jezično-govorni razvoj je različit i ovisi o brojnim čimbenicima od kojih su vrijeme i vrsta oštećenja sluha, kognitivni status djeteta, socio-ekonomsko okruženje, pravovremena dijagnostika i sukladno tome organizirana rehabilitacija presudni za uspjeh rehabilitacije.

» OŠTEĆENJE SLUHA

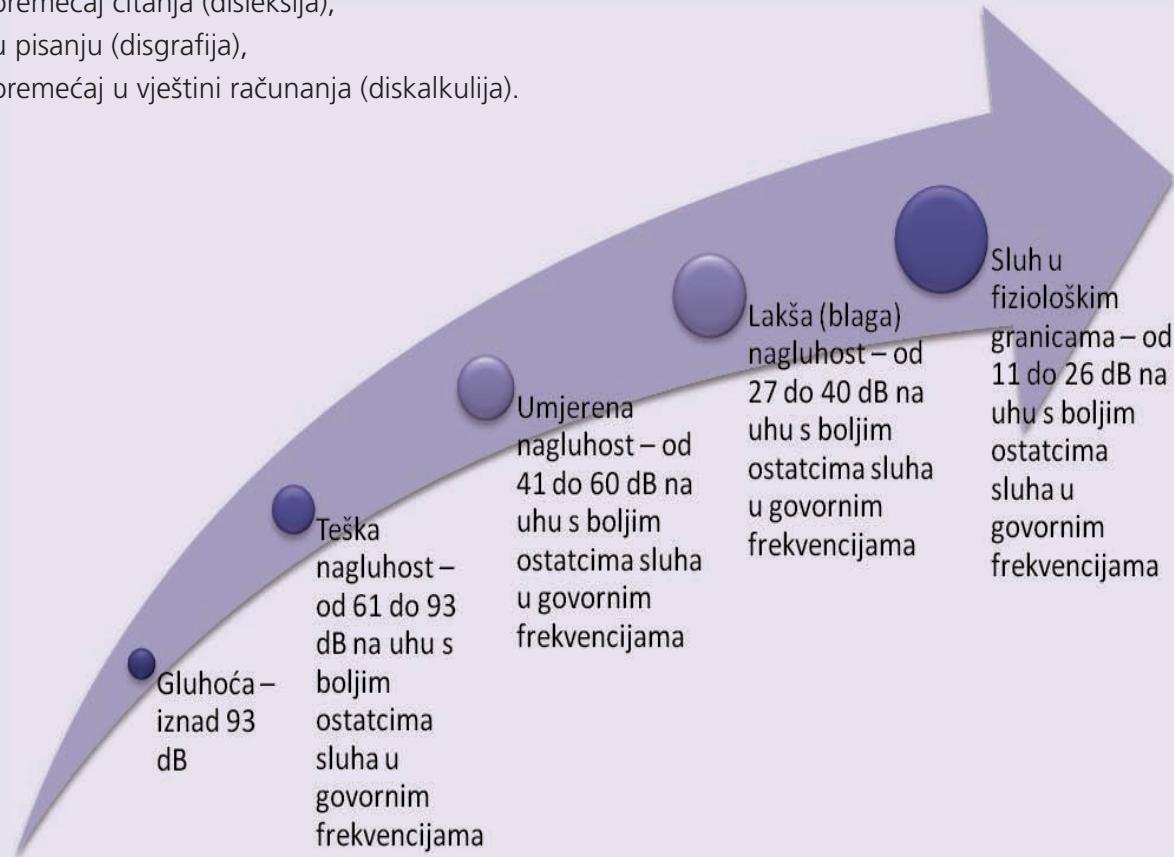
Rano otkrivanje oštećenja sluha potrebno je zbog pravodobne i odgovarajuće rehabilitacije kojom se smanjuju posljedice oštećenja sluha i time poboljšava komunikacija djeteta s okolinom. Svako kašnjenje u prepoznavanju i rehabilitaciji oštećenja sluha uzrokuje nepovratno smanjenje ili gubitak komunikacijskog potencijala. Razlikujemo tri vrste nagluhosti: konduktivna (provedbena), perceptivna (zamjedbena) i mještovita nagluhost.

► SPECIFIČNE TEŠKOĆE UČENJA

Specifične teškoće učenja su:

- specifični poremećaj čitanja (disleksija),
- poremećaj u pisanju (disgrafija),
- specifični poremećaj u vještini računanja (diskalkulija).

Jačine oštećenja sluha

► PREDIKTORI USPJEŠNOG PROVOĐENJA INKLUSIVNOG OBRAZOVANJA

Proces usvajanja obrazovnih sadržaja može biti otežan, što često dovodi i do osjećaja manje vrijednosti, razvijanja negativnih stavova prema školi pa i samim učiteljima.

Kako bi se inkluzivno obrazovanje uspješno provelo, trebala bi se ispuniti tri osnovna uvjeta:

- pripremljenost škole,
- pripremljenost roditelja,
- pripremljenost učenika.

Potom se škola priprema za inkluzivno obrazovanje na način kako bi utvrdila:

- procjenu mogućnosti škole u osiguravanju optimalnih uvjeta za školovanje učenika s teškoćama u razvoju, npr. za školovanje učenika oštećena sluha (razred koji nije izložen buci, manje razredno odjeljenje u kojem učenici mogu sjediti u klupama smještenim u polukrug, itd.),
- kontinuiranu stručnu podršku učeniku, učiteljima i roditeljima.

Kvalitetna priprema svih učitelja, stručnih suradnika i pomoćnika u nastavi pruža kvalitetno školovanje učenicima s teškoćama u razvoju. Svi oni trebaju osvijestiti koliko je važna njihova uloga za uspješno provođenje inkluzivnog obrazovanja kao i dobro upoznavanje s učenikovim potrebama, mogućnostima i teškoćama.

► UPOZNAVANJE STRUČNOG TIMA ŠKOLE S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Stručni tim škole na početku školske godine saznaće:

- kakav je odnos učenika i roditelja,
- sredini iz koje učenik dolazi (poticajna ili ne),
- iz koje ustanove učenik dolazi, tj. je li pohađao neku od predškolskih ustanova ako se upisuje u prvi razred,
- u kojoj ustanovi se dijete rehabilitiralo (tijek rehabilitacije u kratkim crtama).

» EDUKACIJA UČITELJA

Učitelji nisu u svojoj primarnoj edukaciji upoznati sa suvremenim spoznajama i novim znanstvenim činjenicama kao i iskustvima prakse o inkluzivnom obrazovanju. Upravo je zato važno održati stručnu edukaciju koja će obuhvatiti:

- razvojne značajke teškoće - terminologiju, definiciju, etiologiju, fenomenologiju i klasifikaciju razvojnih teškoća
- nove obrazovne pristupe, metode i strategije, načine vođenja razreda u uvjetima odgojno-obrazovne integracije
- pružanje podrške u što uspješnijoj provedbi nastavnih planova i programa

» KOMUNIKACIJA ŠKOLE I RODITELJA UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

U školama uglavnom ne postoji određena strategija koja se odnosi na komunikaciju odgojno-obrazovnih djelatnika i roditelja. Redovite škole najčešće samo redovito informiraju roditelje o postignućima učenika, što se pokazalo nedovoljnim. Aktivna uloga roditelja u životu škole uvelike poboljšava kvalitetu školovanja učenika. Roditelji djece s oštećenjem sluha ili s govorno-jezičnim teškoćama bi ih što više trebali poticati na socijalnu interakciju, a svi mi ostali uključeni u njihovo odrastanje, upućivati okolinu na njihovo prihvatanje.

» PRIPREMA UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU NA NOVE UVJETE ŠKOLOVANJA

Prije samog početka učenike se:

- upoznaje s načinom rada škole
  - upoznaje s očekivanjima učitelja, načinom provjere znanja, itd.
  - upoznaje s pomoćnikom u nastavi
  - upoznaje s nekim učenicima koji bi u budućnosti mogli biti kvalitetna podrška učeniku s teškoćama
- Dobra pripremljenost će bitno smanjiti učenikovu nelagodu i strah od nepoznate sredine.

» ULOGA UČITELJA I POMOĆNIKA U NASTAVI

Kod pomoćnika u nastavi, odgajatelja, učitelja ili nastavnika je važna osviještenost o učenikovim potrebama te određenim ograničenjima u učenju i svladavanju određenih znanja i vještina. Učitelj, učenik i pomoćnik u nastavi su zajedno uključeni u odlučivanje koje su metode i potpore najpogodnije kada je god to moguće.

Učitelj i pomoćnik u nastavi zajedno rade na razvoju slijedećih vještina kod učenika:

- snalaženje u tekstu udžbenika,
- snalaženje u vlastitim bilješkama,
- uočavanje bitnih podataka,
- samostalno pismeno i usmeno izražavanje koje je u skladu s njihovim mogućnostima odnosno teškoćama,
- pokazivanje usvojenih znanja i vještina.

Učenicima oštećena sluha vrlo je teško ili gotovo nemoguće slušati i istovremeno pisati bilješke o onome što učitelj govori (isto vrijedi za diktate). Ako pomoćnik u nastavi piše bilješke, učenik oštećena sluha se može koncentrirati na slušanje učitelja.

» PRIPREMA UČENIKA ZA ODGOJNO-OBRZOVNI PROCES

Učenicima s oštećenjem sluha i učenicima s teškoćama učenja je od iznimne pomoći priprema prije same nastave, koja im omogućava opuštenost i lakše sudjelovanje, te veću mogućnost razumijevanja i usvajanja novih riječi i pojmoveva.

Učitelji, roditelj i pomoćnik u nastavi olakšavaju učeniku s teškoćama u razvoju tijekom školovanja svladavanje tehnika učenja te dobrom sistematizacijom odgojno-obrazovnih sadržaja osiguravaju pohranu važnih podataka, kako bi ih mogli povezati s novim sadržajima ili brzo i učinkovito doći do njih kada im zatrebaju.

Prednosti pripreme učenika prije nastave

provjera znanja kod učenika oštećena sluha ili s teškoćama učenja te utvrđivanje i popunjavanje praznina u znanju, posebno u području nepoznavanja vokabulara

upoznavanje s novim, nepoznatim pojmovima prije njihovog predstavljanja cijelom razredu

potkrijepa i pojašnjavanje odgojno-obrazovne cjeline koja slijedi

Mogući utjecaj oštećenja sluha i govoru na učenika ovisno o obrazovnoj postignutci

Usporen govorni i pisani jezični razvoj

Reducirani rječnik i slabije razumijevanje novonosvojenih riječi i apstraktnih pojmova

Poteškoće u radnoj i službenoj memoriji

Poteškoće u rješavanju više zadataka istovremeno, npr. pisanje bilješki i slušanje učiteja u isto vrijeme

Poteškoće oko usputnog učenja - učenici oštećena sluha ulaze dodati napor da bi "uhvatili" i razumjeli što drugi govore u uvjetima svakodnevne komunikacije

Pregled mogućih strategija podrške učenicima oštećenom sluha i govora

Objasniti nove pojmove/prijei poslije uvođenja novih odgojno-obrazovnih tema

Dozvoliti više vremena za rješavanje zadatka

Otjasniti nepoznate riječi, sintagme, metafore ili složenje recenice strukture

Osigurati učeniku dobre bilješke s nastave

Koristiti vizualna sredstva kao podršku nastavnim pojednostinama

Grad Zagreb
Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport
Ilica 25, 10 000 Zagreb
01/6100 552, 01/6100 543
www.zagreb.hr

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
Donje Svetice 38, 10 000 Zagreb
www.mzos.hr
odgojobrazovanje@mzos.hr

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (DEFCO)
Radnička cesta 37b, 10 000 Zagreb
www.asoo.hr/defco
defco@asoo.hr

Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije
Račkoga 6, 10 000 Zagreb
<http://www.strukturnifondovi.hr/>
fondovi@mrrfeu.hr

